

Pamięć Polski

Dokumenty **Niepodległej**

Wystawa III edycji
Polskiej Listy Krajowej
Programu UNESCO
Pamięć Świata

Pamięć Polski

Dokumenty

Niepodległej

Wystawa III edycji
Polskiej Listy Krajowej
Programu UNESCO
Pamięć Świata

Wstęp

PROGRAM PAMIĘĆ ŚWIATA (MEMORY OF THE WORLD) został zainicjowany przez Organizację Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w 1992 r. Był odpowiedzią społeczności międzynarodowej na dotkliwe straty, jakim dziedzictwo dokumentacyjne uległo w XX wieku oraz na wyzwania i zagrożenia, które przyniósł ze sobą intensywny rozwój technologii informacyjnych. Zjawiska te uwydatniły niezaprzeczalną wartość tej części dorobku ludzkości, na którą składają się zapisy, będące od tysiącleci świadectwem przeobrażeń kultury i cywilizacji, działalności narodów, społeczeństw i jednostek. Niezależnie od swej postaci stanowią ślady pamięci, źródło tożsamości i gwarancję ciągłości historycznej.

Zgodnie z wizją programu światowe dziedzictwo dokumentacyjne należy do wszystkich, podlega pełnej ochronie, żeby mogły z niego skorzystać przyszłe pokolenia. Uwzględniając uwarunkowania kulturowe i kwestie praktyczne, powinno być także powszechnie dostępne. Celem programu jest zwrócenie uwagi na problemy ochrony światowego dziedzictwa dokumentacyjnego, wspieranie idei powszechnego dostępu do niego oraz podnoszenie świadomości na temat jego istnienia i znaczenia.

W ramach programu tworzone są listy dziejowych pomników piśmiennictwa, w tym światowa i krajowe. Lista światowa została zainaugurowana w 1997 r., a dwie dekady później zawierała już 427 dokumentów, w tym 17 z Polski. Kolejne wnioski z naszego kraju oczekują na ocenę Międzynarodowego Komitetu Doradczego.

Uruchomienie Polskiej Listy Krajowej nastąpiło w 2014 roku. Zamieszczono na niej 11 wyjątkowych obiektów, pieczołowicie przechowywanych w polskich archiwach, bibliotekach i muzeach. Znalazły w nich odzwierciedlenie wydarzenia o doniosłym znaczeniu dla dziejów, kultury i tożsamości naszego narodu. Druga edycja Polskiej Listy Krajowej to kolejnych 11 fundamentalnych dla historii naszego kraju zabytków piśmiennictwa.

Trzecia edycja z 2018 roku wzbogaca Polską Listę Krajową o 19 nowych obiektów – między innymi aktów prawnych, plakatów, map, taśm filmowych, rękopisów, zdjęć – w tym wiele związanych bezpośrednio z jubileuszem 100. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę.

ARCHIWA I INNE INSTYTUCJE gromadzą dziedzictwo dokumentacyjne, które stanowi o Pamięci państwa i narodu, a dbałość o świadectwa przeszłości wpisuje się w misję archiwów jako depozytariuszy tego dziedzictwa.

Polska Lista Krajowa UNESCO Pamięć Świata to doskonale miejsce do uhonorowania cennych i wyjątkowych dokumentów, a kolejne edycje są okazją do promowania zagadnień związanych z ich właściwą ochroną. III. edycja wpisów na Listę odbywa się w czasie dla Polaków szczególnym, bo w 100-lecie odzyskania niepodległości, stąd inicjatywa wpisania na Listę dokumentów obrazujących dążenia niepodległościowe Polaków w czasie 123 lat zaborów, a także pokazujących odrodzone państwo polskie. Wśród nich na uwagę zasługują rękopisy dzieł literackich: *Trylogii* Henryka Sienkiewicza, pisanej w XIX w. „ku pokrzepieniu serc” i mającej ogromny wpływ na ukształtowanie świadomości Polaków oraz *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, będącego swoistym bilansem pierwszych lat niepodległego państwa.

Pięknym przykładem troski Polaków o nadanie właściwej rangi barwom narodowym jest Uchwała Sejmu Królestwa Polskiego z 7 lutego 1831 r. w sprawie wprowadzenia narodowych biało-czerwonych barw, stanowiąca pierwszą w naszej historii próbę ich skodyfikowania.

Uhonorowane zostało także środowisko krakowskie poprzez wpisanie na Listę akt Towarzystwa Naukowego Krakowskiego oraz najstarszych dokumentów Polskiej Akademii Umiejętności, wytworzonych do 1918 r. Przykładem dbałości tworzącego się państwa o dobra kultury jest Dekret Rady Regencyjnej z dnia 31 października 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury, będący pierwszym polskim aktem prawnym regulującym te kwestie.

Rzeczpospolita Polska na początku swego odradzającego się bytu zmuszona była walczyć o swoje granice także zbrojnie, co znalazło swoje odzwierciedlenie we wpisanych na Listę aktach Polskiej Organizacji Wojskowej, Adiutantury Generalnej Naczelnego Wodza czy dokumentacji ikonograficznej w postaci plakatów z okresu wojny polsko-bolszewickiej. Na szczególnie wyróżnienie zasługują tu dokumenty Powstania Wielkopolskiego, zwłaszcza teraz, gdy rok 2018 został ogłoszony przez Sejm RP Rokiem Powstania Wielkopolskiego.

Świadectwem wysiłków polskiej dyplomacji w tym czasie jest Traktat Ryski z 18 marca 1921 r., również obecny na Liście.

Wspaniałą archiwalną ilustracją wizualną opowieści o latach 1917-1920 jest film *Polonia Restituta*, będący pierwszym tego typu obiektem na Liście Krajowej UNESCO.

Dumą II Rzeczypospolitej był port i miasto Gdynia, będące przykładem realizacji śmiałych wizji ówczesnych władz. Dokumenty obrazujące to ambitne przedsięwzięcie zostały także wpisane na Listę.

Wszystkie obiekty obecne w III. edycji Polskiej Listy Krajowej UNESCO Pamięć Świata mają wyjątkową i unikatową wartość historyczną, poznawczą, emocjonalną i artystyczną. Są pamiątkami przeszłości, których uhonorowanie w ten zaszczytny sposób wpisuje się w radosne świętowanie 100. rocznicy odzyskania niepodległości.

prof. dr hab. Piotr Gliński
Wiceprezes Rady Ministrów
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

PROGRAM „PAMIĘĆ POLSKI” i tworzona w jego ramach Polska Lista Krajowa stanowią integralną część zainicjowanego w 1992 r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Nauki i Kultury Programu UNESCO Pamięć Świata. Jego celem jest utrwalanie wielowiekowego dziedzictwa dokumentacyjnego ludzkości, a przede wszystkim podejmowanie działań na rzecz jego ochrony, upowszechniania wiedzy o nim oraz tworzenia warunków do jego jak najszerszego udostępnienia społeczeństwu.

Polska Lista Krajowa, której pierwsza edycja miała miejsce w 2014 r., obejmuje najcenniejsze dokumenty i zbiory o szczególnej wartości dla dziejów, tradycji i kultury polskiej. Wśród instytucji przechowujących dziedzictwo dokumentacyjne znajdują się archiwa, biblioteki, muzea, organizacje i towarzystwa prowadzące działalność naukową i społeczno-kulturalną, zlokalizowane w Polsce i poza jej granicami. Stworzona w tym roku III. Edycja Listy Krajowej ma szczególny charakter, wiążący się z obchodzeniem 100-leciem niepodległości państwa polskiego. Wpisano na nią unikalne obiekty, w tym dokumenty historyczne i muzealia, tworzone w przełomowych momentach polskich dziejów, jak też utwory literackie wybitnych polskich pisarzy – Henryka Sienkiewicza czy Stefana Żeromskiego. Nawiązują one w sposób bezpośredni lub pośredni do niepodległościowych tradycji i walki o odzyskanie po 123 latach niewoli suwerennego państwa polskiego.

Długotrwały proces odbudowy niepodległości rozpoczął się już w pierwszych latach po upadku I Rzeczypospolitej i jej rozbiorach. Symbolem tego jest otwierająca Listę słynna broszura polityczna pt. *Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość?*. Kolejne nominowane obiekty ukazują skomplikowaną drogę dochodzenia do odbudowy wolnej Polski, zarówno poprzez czyn zbrojny, jak i pracę organiczną na rzecz zachowania polskiej kultury i tożsamości. Dokumentują też kilkuletni proces formowania się struktur państwowych, kształtowania granic II Rzeczypospolitej w latach 1918–1923 oraz budowy gospodarczej niezależności odrodzonego państwa.

Szczególne role w działaniach na rzecz odzyskania niepodległości przypadły organizacjom i środowiskom Polonii, rozsiądanym w różnych częściach świata, o czym przypominają umieszczone na liście dokumenty i zbiory archiwaliów przechowywane przez trzy polskie instytucje poza krajem. Wśród uhonorowanych w obecnej edycji znajduje się jedna z najstarszych polskich instytucji emigracyjnych – Biblioteka Polska w Paryżu – utworzona w pierwszej połowie XIX w. w gronie emigrantów – wychodźców po powstaniu listopadowym 1830/31. Wkład Polonii amerykańskiej w walkę

o niepodległość państwa polskiego w latach 1918–1919 dokumentują zbiory Muzeum Polskiego w Ameryce. Dzięki powstaniu i działalności tej placówki zgromadzona została obszerna kartoteka żołnierzy tzw. Błękitnej Armii, sformowanej we Francji z polskich ochotników z USA i Kanady, walczących następnie na ziemiach polskich pod dowództwem gen. Józefa Hallera. Najważniejsze źródła do pierwszych lat istnienia odrodzonej Rzeczypospolitej, ocalone w 1939 r. z okupowanej Warszawy stały się podstawą zbiorów powołanego w 1943 r. w Nowym Jorku Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce. Wszystkie z wymienionych placówek są do dnia dzisiejszego centrami polskiego życia naukowego oraz ośrodkami służącymi zachowaniu polskiej tożsamości wśród kolejnych pokoleń emigrantów.

Uroczystość wręczenia certyfikatów wpisów w ramach III. Edycji Listy Krajowej odbywa się w symbolicznym miejscu dla odrodzonego państwa polskiego, jakim jest Belweder, od listopada 1918 r. pełniący rolę siedziby naczelnika państwa Józefa Piłsudskiego, a w kolejnych latach (do 1926 r.) będący miejscem rezydowania prezydenta odrodzonej Polski. Do tej tradycji nawiązuje obecna rola tego wyjątkowego miejsca, które przypomina o początkach dochodzenia do polskiej niepodległości.

Wszystkie zamieszczone na Liście Krajowej obiekty są potwierdzeniem ogromnej determinacji i poświęcenia kolejnych pokoleń Polaków, którzy nie utracili wiary w możliwość odbudowy własnego państwa i cel ten osiągnęli. Wystawa prezentuje wpisane na Listę dokumenty tworząc wyjątkowy kontekst dokumentacyjny obchodów 100-lecia odzyskania niepodległości.

dr Wojciech Woźniak

Przewodniczący Polskiego Komitetu Programu UNESCO Pamięć Świata
Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych

[Józef Pawlikowski] *Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość?* (1800 r.)

UNIKATOWY EGZEMPLARZ PIERWSZEGO WYDANIA
SŁYNNIEJ BROSZURY POLITYCZNEJ

Odpowiedź na pytanie „Czy Polacy wybić się mogą na niepodległość?”, postawione w tytule skromnej, ledwie 60-stronicowej broszury politycznej, próbowały znaleźć przez dziesiątki lat zaborów kolejne pokolenia Polaków – powstańców, działaczy politycznych i społecznych, artystów. Twierdząco udało się odpowiedzieć dopiero ponad 100 lat później.

Rozprawa została wydana w 1800 roku w Paryżu. W związku z tym, że broszura została opublikowana anonimowo, pojawiły się spekulacje, dotyczące jej autorstwa – próbowano przypisać je między innymi Karolowi Kniaziewiczowi i Tadeuszowi Kościuszce. Ostatecznie ustalono, że za dziełem tym stał Józef Pawlikowski – prawnik, publicysta jakobiński, pamiętnikarz epoki rozbiorów, a na emigracji sekretarz i bliski współpracownik Tadeusza Kościuszki.

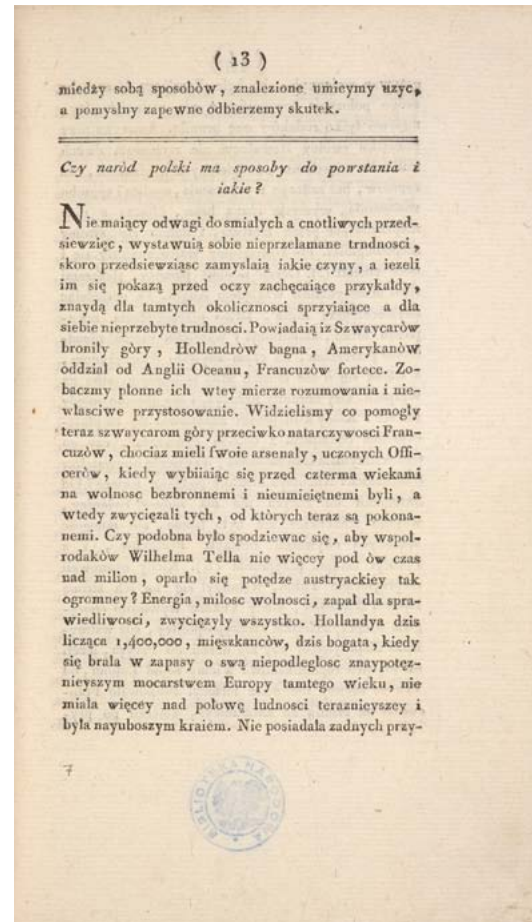
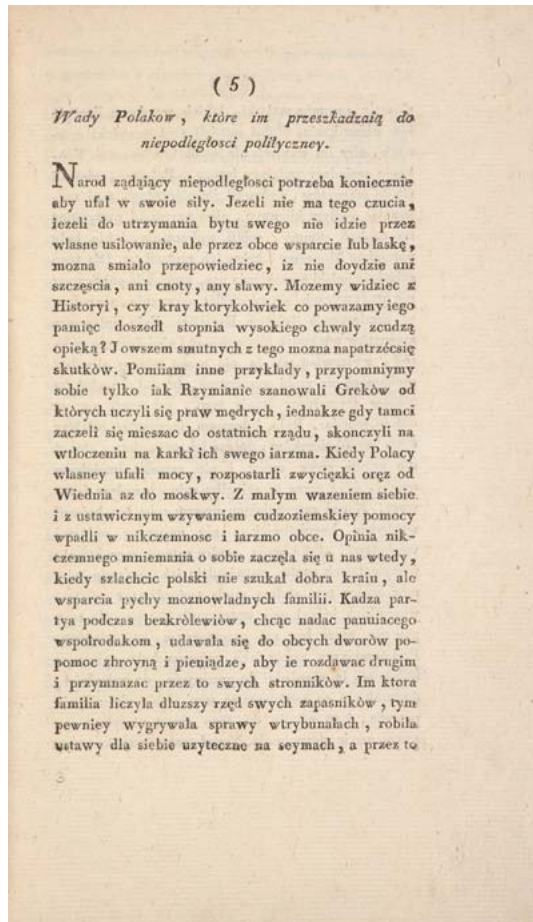
Celem broszury było nakłonienie Polaków do walki o niepodległość w oparciu wyłącznie o własne siły, a jej wymowa najprawdopodobniej wyrażała poglądy samego Kościuszki. Autor analizuje sytuację społeczno-polityczną, w jakiej znaleźli się Polacy, wymienia zasoby, jakimi dysponują, wskazując jednocześnie strategię polityczne i militarne, umożliwiające odzyskanie wolności. „Polacy!” – pisał Pawlikowski – „Pokazywałem wam drogi do niepodległości. Nie wzbudzam w was szlachetnej rozpacz (już daliście jej dowody), ale zachęcam do pewnych zwycięstw, gdy z odwagą rzucicie się na nieprzyjaciół. Macie wszystko do zwycięstw, odważcie się tylko zwyciężyć. Gdy

mężnie wszyscy walczyć będziecie, nieprzyjaciel, choćby był liczniejszy jak jest teraz, nie potrafi was pokonać”. Radykalna wymowa społeczno-polityczna i optymizm sprawiły, że broszura patronowała niepodległościowym zrywom Polaków przez cały wiek XIX i miała spory wpływ na rozwój ruchu powstańczego.

Początkowe losy dzieła Pawlikowskiego nie były łatwe – pierwszy nakład został skonfiskowany przez policję za jego antyrosyjskość (sprzeczną z ówczesną polityką francuską), w związku z czym do Polski dotarło zaledwie trzysta egzemplarzy. Broszura została spopularyzowana dzięki siedmiu edycjom w latach 1831–1843; była między innymi dwukrotnie wznawiana w Warszawie w czasie powstania listopadowego, tajnie tłoczona w Zakładzie Ossolińskich we Lwowie, później z inicjatywy Towarzystwa Demokratycznego Polskiego drukowana na emigracji.

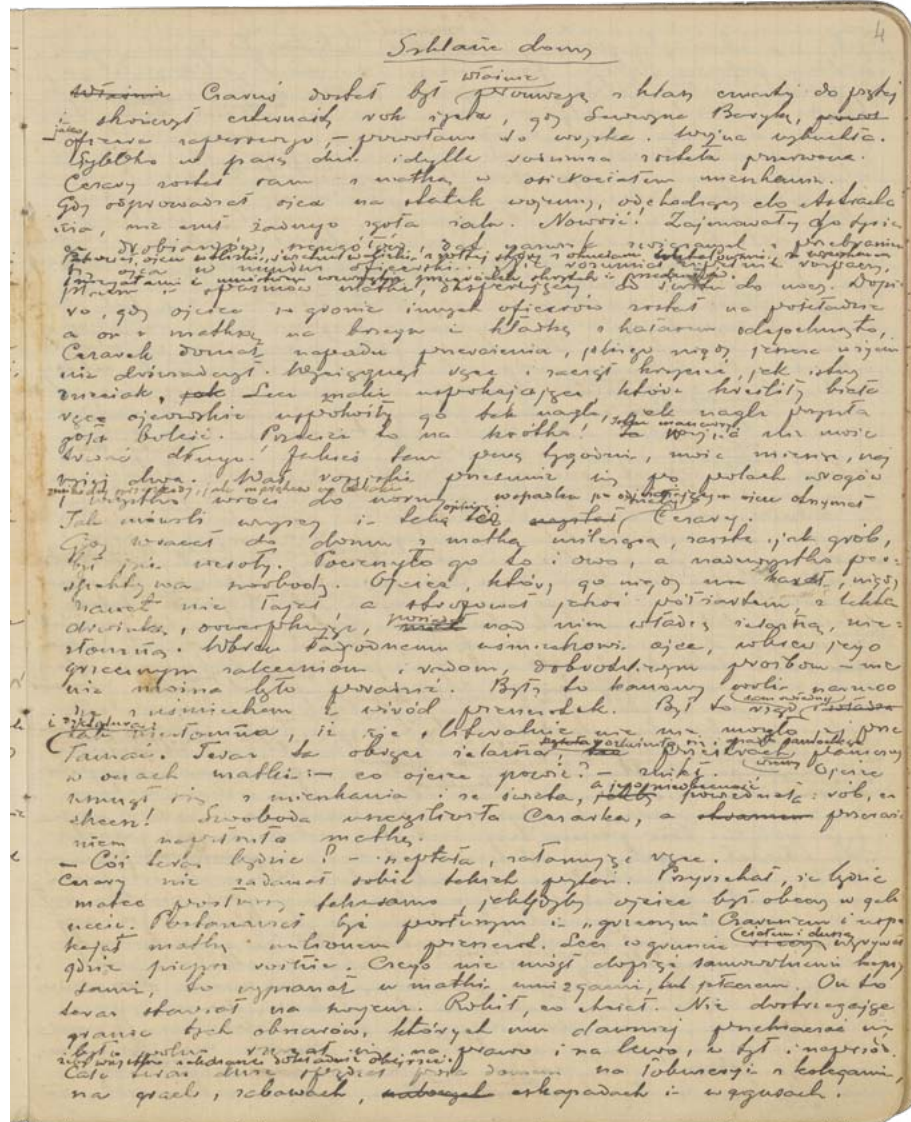
Do dziś zachował się tylko jeden egzemplarz pierwszego, oryginalnego wydania broszury – cenny o tyle, że kolejne edycje powtarzały i mnożyły drobne odstępstwa od tekstu pierwodruku. Stanowił on część zbioru Biblioteki książąt Ponińskich w Horyńcu, włączonego w 1925 roku do zasobu Biblioteki Narodowej. Kolekcja ta została w znacznym stopniu zniszczona w czasie II wojny światowej.

Miejsce przechowywania: Biblioteka Narodowa w Warszawie. Kopie cyfrowe dostępne są w serwisie polona.pl.

Stefan Żeromski *Przedwiośnie*
– rękopis oprawny, autograf
(ok. 1921–1924 r.)

PRZEZ „SZKLANE DOMY” DO WOLNEJ POLSKI

Wydane w 1925 roku *Przedwiośnie* Stefana Żeromskiego jest jedną z najważniejszych polskich powieści społeczno-politycznych XX wieku, od momentu wydania wzbudzającą żywe zainteresowanie komentatorów i interpretatorów. Jest to także dzieło o wyjątkowej randze w dorobku popularnego autora, będące zarazem literackim podsumowaniem jego życia (pisarz zmarł w roku publikacji).

Autor przedstawił złożony obraz polskiej rzeczywistości na „przedwiośniu” wolności po latach zaborów – w drodze do niepodległości oraz w pierwszych latach po jej odzyskaniu, nakreślił panoramę ówczesnych poglądów politycznych, programów modernizacyjnych i pokazał dynamikę przemian społecznych, kształtowania się państwowości. Cezary Baryka, główny bohater powieści, „dojrzewający do polskości” na tle burzliwych wydarzeń początku XX wieku, stał się postacią niezwykle istotną dla kolejnych pokoleń Polaków.

Przedwiośnie od początku odniosło czytelniczy sukces – od momentu opublikowania w 1925 roku w krakowskiej oficynie Jakuba Mortkowicza do 1928 roku doczekało się aż 6 wydań. W latach 1946–1996 w wydawnictwie „Czytelnik” ukazało się ponad 30 wydań indywidualnych oraz 9 w ramach edycji zbiorowych. W 1982 roku powieść weszła w skład I serii Biblioteki Narodowej wydawanej przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich,

w której publikowane są najistotniejsze polskie utwory literackie. Od 1993 roku przedruki ukazały się jeszcze niemal 40 razy. W 2018 roku *Przedwiośnie* zostało ogłoszone lekturą akcji Narodowego Czytania.

W związku z tym, że nie zachował się czystopis *Przedwiośnia*, brulion znajdujący się w zbiorach Biblioteki Narodowej pozostaje jedynym rękopiśmiennym źródłem informacji na temat kształtowania się ostatecznej wersji powieści. Tekst utworu został zapisany dwustronnie na 95 kartach, widoczne są na nim liczne skreślenia i poprawki. Rękopis prawdopodobnie powstawał w latach 1921–1924. W czasie II wojny światowej przechowywany był w podziemiach kamienicy przy Rynku Starego Miasta w Warszawie, gdzie mieściła się oficyna wydawnicza Jakuba Mortkowicza. Po wojnie został odzyskany przez Monikę Żeromską, córkę pisarza. W 2002 roku подарowany został Bibliotece Narodowej przez Fundację na Rzecz Utrzymania Spuścizny po Stefanie Żeromskim. Ze względu na wyjątkową wartość tego dokumentu, a także na problemy i wymogi konserwatorskie pozostaje pod specjalną ochroną.

Miejsce przechowywania: Biblioteka Narodowa w Warszawie. Kopie cyfrowe dostępne są w serwisie polona.pl.

Towarzystwo Naukowe Krakowskie jako korzenie Polskiej Akademii Umiejętności (1815–1872–1918 r.)

WYJĄTKOWE ŚWIADECTWO DZIEJÓW NAUKI POLSKIEJ

Czas zaborów był dla polskiej nauki okresem niezwykle trudnym. Nie było mowy nie tylko o nieskrępowanych badaniach, ale i o zachowaniu ciągłości badawczej poszczególnych gałęzi wiedzy. Działające w latach 1815–1872 Towarzystwo Naukowe Krakowskie było instytucją, która w tych warunkach podjęła się niezwykle trudnego zadania, jakim było budowanie i rozwijanie polskiej nauki – między innymi poprzez inicjowanie i kształtowanie badań naukowych, podejmowanie inicjatyw wydawniczych oraz przewożenie życia naukowemu. Szeregi towarzystwa zasilił przez lata najwybitniejsi przedstawiciele polskiej nauki i kultury, wśród nich: książę Adam Jerzy Czartoryski, Ignacy Domeyko, Aleksander Fredro, Oskar Kolberg, Joachim Lelewel, Jan Matejko, Adam Mickiewicz, Jan Śniadecki. Towarzystwo, związane u zarania swej działalności z Uniwersytetem Jagiellońskim, dało w 1872 roku początek Akademii Umiejętności, obecnie Polskiej Akademii Umiejętności.

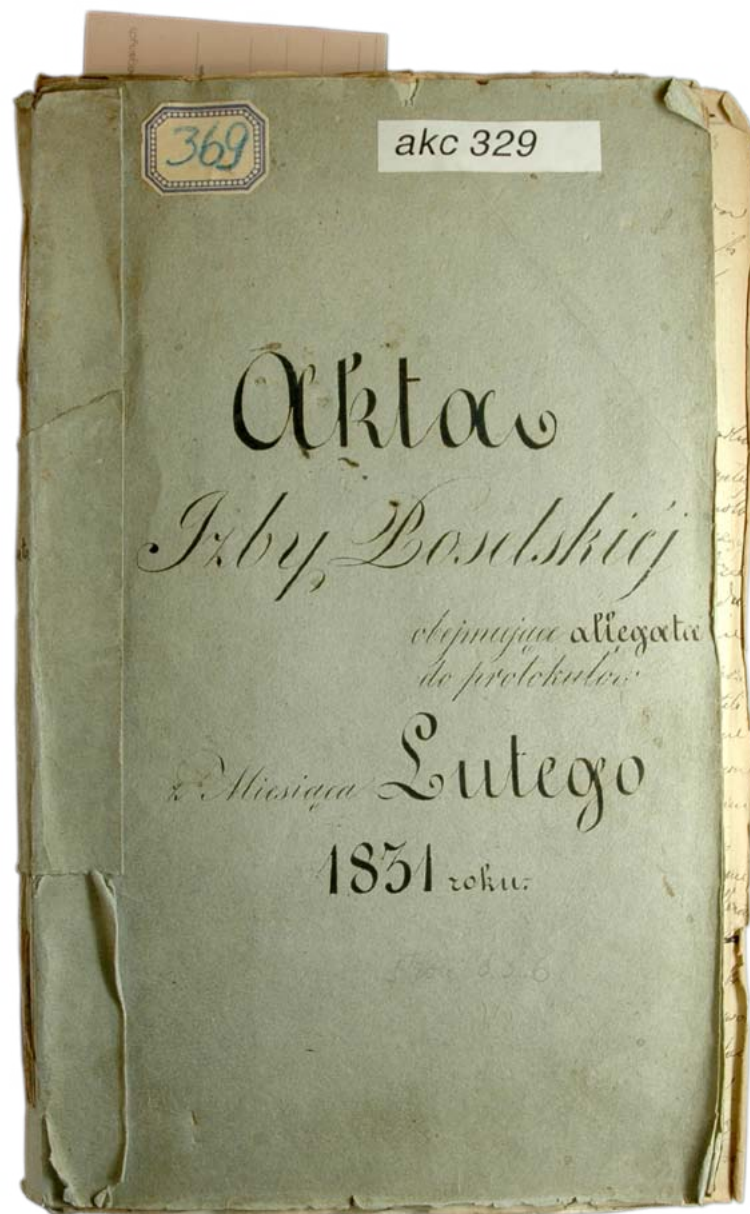
Zespół akt Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, liczący około 2,5 m.b. ksiąg i luźnych dokumentów, to jedyny w swoim rodzaju, szczegółowy opis działania instytucji, która poprzez rozwój nauk i kształcenie kolejnych pokoleń kładła podwaliny pod niepodległe państwo polskie. Akta te są tym cenniejsze, że przez lata

Towarzystwo było jedyną tego rodzaju organizacją na ziemiach polskich, a dokumentacja jej działalności zachowała się w stanie niemal kompletnym (przetrwała bez większych uszczerbków zarówno czas zaborów, jak i obie wojny światowe).

Prowadzone z wielką starannością dzienniki podawcze, skrupulatnie spiswane księgi protokołów, akta oddziałów i komisji, a także akta majątkowo-finansowe to materialny obraz kształtowania się nowoczesnej nauki polskiej. Zawarty jest w nich niezwykle cenny materiał do badań dziejów nauk humanistycznych, ścisłych i przyrodniczych (między innymi z zakresu botaniki, geologii i zoologii), piśmiennictwa i języka polskiego, a także pionierskie inicjatywy dotyczące ochrony zabytków archiwalnych i muzealnych. Akta Towarzystwa Naukowego Krakowskiego dokumentują również proces jego przekształcania w Akademię Umiejętności, ukazując dalszą drogę rozwoju organizacyjnego i naukowego jedynej na ziemiach polskich instytucji naukowej, reprezentującej naukę polską również w kontaktach zewnętrznych.

Miejsce przechowywania: Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

Uchwała połączonych Izb Sejmowych w sprawie wprowadzenia kokardy narodowej (Warszawa 7 lutego 1831 r.)

PIERWSZY POLSKI AKT PRAWNY REGULUJĄCY KWESTIĘ BARW NARODOWYCH

Zestawienie barwy białej i czerwonej pojawiało się w polskiej tradycji symbolicznej już w średniowieczu, jednak przez wieki nie istniały żadne normy zwyczajowe ani rygory prawne w tym zakresie. Kolory te występowały w różnych konfiguracjach, układach i w sąsiedztwie innych kolorów. Biel i czerwień jako symbole narodowe pojawiły się na szerszą skalę podczas obchodów pierwszej rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja 1792 r. Po Nocy Listopadowej w 1830 r. w powszechnym użyciu była biała kokarda jako znak przynależności do zrywu niepodległościowego. Środowiska bardziej radykalne używały kokardy błękitno-biało-czerwonej jako „godła europejskiej wolności”, zaczęły się też pojawiać oznaczenia dwukolorowe, łączące biel z czerwienią.

Różnorodność i dowolność interpretacyjna doprowadziły do złożenia w Sejmie powstańczym w 1831 r. wniosku w sprawie określenia barw narodowych. Po gorących dyskusjach, 7 lutego przyjęto uchwałę połączonych Izb Sejmowych w sprawie wprowadzenia kokardy narodowej – pierwszy w dziejach Polski i jeden z pierwszych na świecie aktów prawnych regulujących tę kwestię. Uchwała określała „odznakę pod którą powinni łączyć się Polacy” wskazując, że: „Kokardę Narodową stanowić będą kolory herbu Królestwa Polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, to jest kolor biały

z czerwonym”. Wyboru dokonano zgodnie z argumentacją, że herb Polski przedstawia orła białego w czerwonym polu. Określone w uchwale barwy używane były przez kolejne pokolenia w okresie niewoli narodowej jako manifestacja uczuć narodowych i patriotycznych oraz widoczny znak przywiązania do tradycji. Po odzyskaniu niepodległości w uchwale sejmowej z 1 sierpnia 1919 r. przyjęto, że będą to oficjalne kolory Rzeczypospolitej, co potwierdzały następne władze państwowe. Do dziś używane są jako jeden z najważniejszych symboli Rzeczypospolitej Polskiej.

Rękopis uchwały znajduje się w większym tomie zatytułowanym Akta Izby Poselskiej obejmujące allegata do protokółów [s] z miesiąca Lutego 1831 roku, stanowiącym część archiwum sejmu polskiego z 1831 r. W obliczu upadku powstania listopadowego archiwum zostało wywiezione do Heidelbergu, a później do Getyngi i Paryża, gdzie znajdowało się pod opieką Komisji Sejmu na wychodźstwie. W 1876 r. uchwałę, wraz z pozostałymi aktami sejmowymi, przekazano do Towarzystwa Historyczno-Literackiego, Biblioteki Polskiej w Paryżu, gdzie znajduje się do dziś.

Miejsce przechowywania: Towarzystwo Historyczno-Literackie, Biblioteka Polska w Paryżu.

Henryk Sienkiewicz *Trylogia* – autografy powieści *Ogniem i mieczem*, *Potop*, *Pan Wołodyjowski* (1882–1888 r.)

KU POKRZEPIENIU SERC

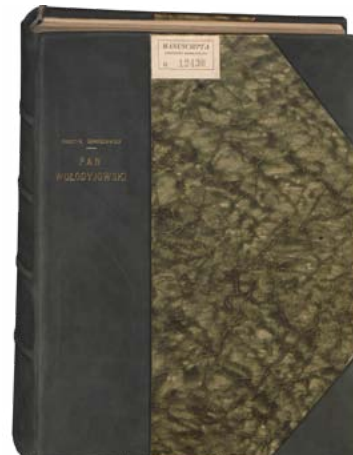
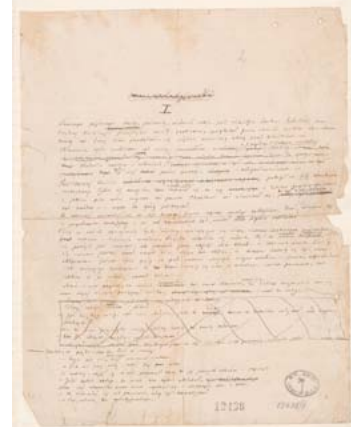
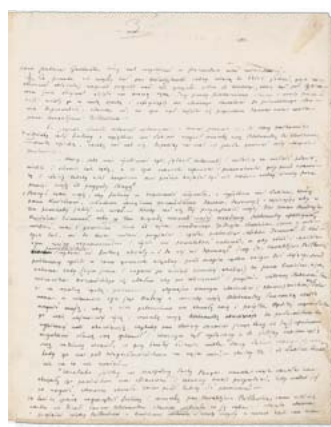
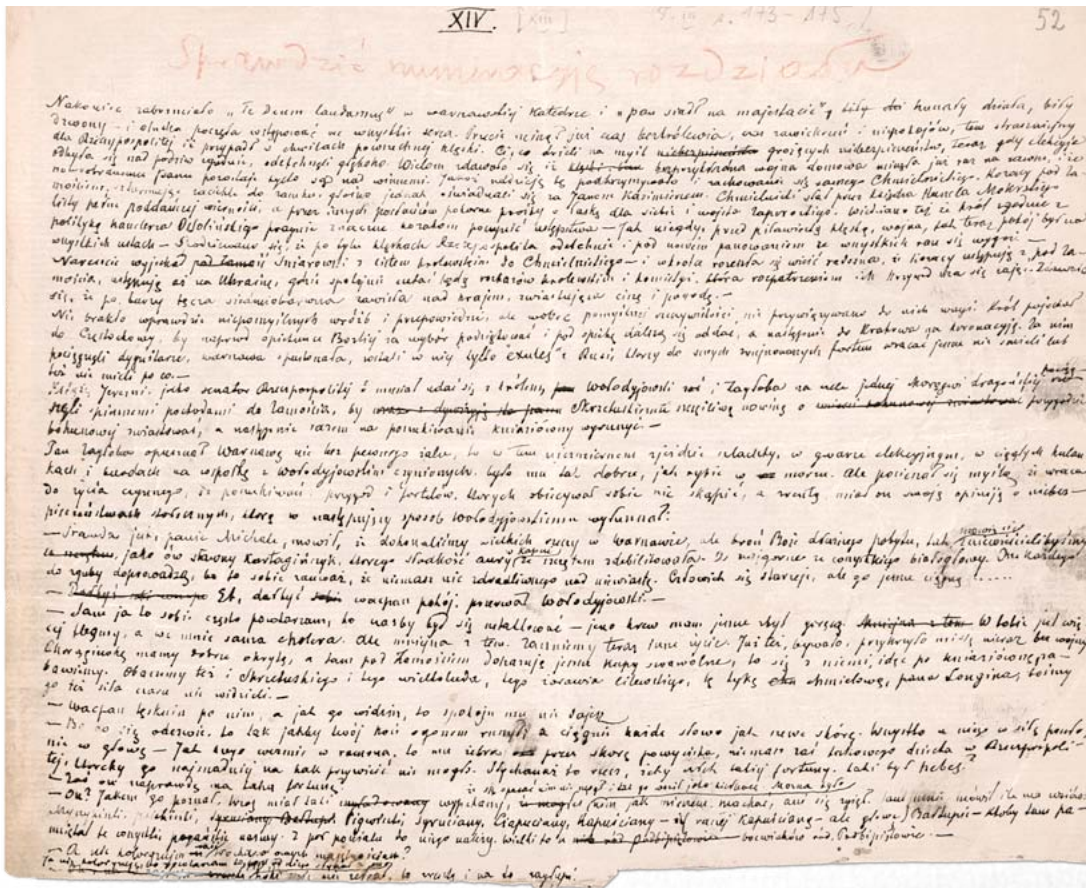
Trylogia Henryka Sienkiewicza, na którą składają się powieści *Ogniem i mieczem*, *Potop* oraz *Pan Wołodyjowski*, jest ponadczasowym fenomenem kulturowym i społecznym. Dzieła, których akcja rozgrywa się na tle burzliwej historii Rzeczypospolitej XVII w. w okresie jej rozkwitu, miały – w zamyśle autora – służyć „ku pokrzepieniu serc” rodaków w czasie, kiedy Polski nie było na mapach. *Trylogia* była dla czytelników literacką lekcją patriotyzmu, podaną w sposób niezwykle atrakcyjny, dzięki czemu stała się jedną z najważniejszych lektur Polaków. Cytaty z powieści Sienkiewicza weszły na stałe do polszczyzny, a postaci stworzone przez noblistę – Andrzej Kmicic, Onufry Zagłoba, Michał Wołodyjowski czy Jan Skrzetuski – trafiły do panteonu literackich bohaterów narodowych.

Metoda pisarska Henryka Sienkiewicza i jego sytuacja życiowa miały zasadniczy wpływ na dzieje jego rękopisów oraz na fakt, że wiele z nich zachowało się jedynie we fragmentach. Teksty kolejnych powieści, powstające od końca 1882 r. do maja 1888 r. (także w trakcie licznych podróży po Europie), były tworzone w formie felietonów, czyli odcinków przeznaczonych do druku w kolejnych numerach czasopism (warszawskiego „Słowa” i krakowskiego „Czasu”). Pisarz przelewał pomysły na papier w gotowej formie z odcinka na odcinek, bez wcześniejszych notatek i planów, niekiedy tylko zmieniając fragmenty tekstu lub pojedyncze zdania. Autografy *Trylogii* stanowią zatem zbiory kart wysyłanych przez autora do wydawcy, z których zecerzy składali kolejne

odcinki powieści. Są to użytkowe „bruliony-czytostopy”, na których widoczne są poprawki, a nawet ślady rąk zecerów. Na niektórych kartach widać wprowadzane ołówkiem uwagi autora (dotyczące np. podziału powieści na odcinki) lub rysunki.

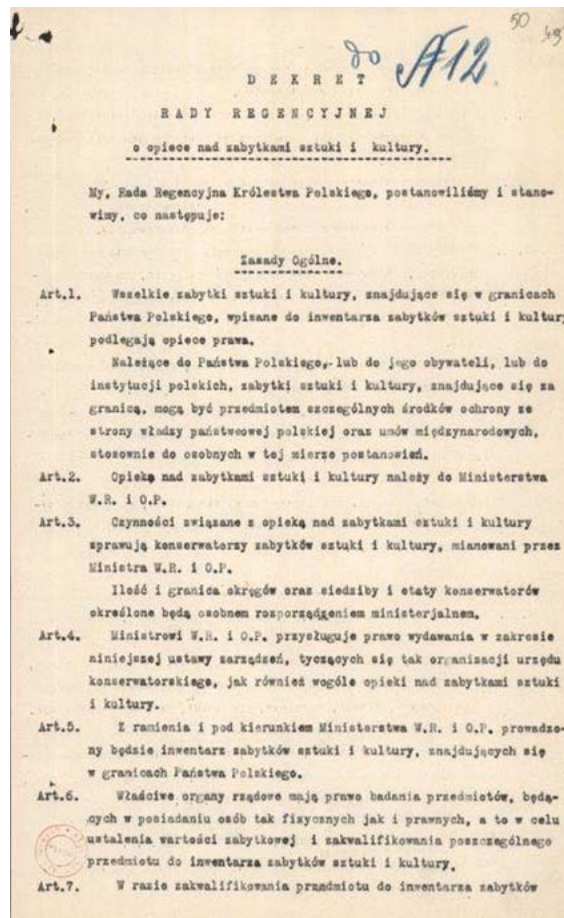
W posiadaniu Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu znajduje się największy i najbardziej kompletny zbiór zachowanych kart poszczególnych części *Trylogii*. Początki kontaktów Ossolineum ze spadkobiercami Sienkiewicza w sprawie spuścizny pisarza sięgają roku 1920, ale już wcześniej do zasobu trafiły w darze 102 karty *Potopu* (jako część księgozbioru krakowskiego bibliofila dr. Adolfa Sternschussa). W kolejnych latach kolekcja rękopisów systematycznie się powiększała, ale największa część znajdowała się w posiadaniu syna pisarza w Oblęgorku. W czasie II wojny światowej zbiory i rękopisy oddano na przechowanie okolicznym mieszkańcom, a kompletny autograf *Pana Wołodyjowskiego* zdeponowano u bpa Franciszka Sonika w Kielcach. Niedługo po wojnie prof. Julian Krzyżanowski, wybitny znawca życia i twórczości Sienkiewicza, rozpoczął akcję gromadzenia i badania rękopisów na potrzeby wydania krytycznego dzieła noblisty. To w dużej mierze dzięki jego staraniom udało się w 1953 r. pozyskać dla Biblioteki Ossolineum autograf *Pana Wołodyjowskiego*, a rok później zachowane fragmenty rękopisu *Ogniem i mieczem* w formie 137 luźnych kart.

Miejsce przechowywania: Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury (31 października 1918 r.)

PIERWSZY POLSKI AKT PRAWNY REGULUJĄCY SYSTEM OCHRONY ZABYTEKÓW

U progu odrodzenia państwa polskiego po 123 latach zaborów, Rada Regencyjna Królestwa Polskiego wraz z działającym w Warszawie rządem, stanęły wobec wielu problemów społecznych, gospodarczych i politycznych, wymagających natychmiastowego rozwiązania. Nad krajem w dalszym ciągu wisiało także niebezpieczeństwo militarne – młody organizm państwowy musiał się przygotowywać na agresję ze strony sąsiadów, w szczególności Rosji Radzieckiej. W tym niepewnym czasie Rada uznała jednak, że jednym z najważniejszych elementów odbudowy polskiej państwowości, kultury i narodowej tożsamości będzie roztoczenie opieki nad narodowymi zabytkami przeszłości. Było to o tyle istotne, że dewastowane przez zaborców oraz niszczone w czasie I wojny światowej polskie dziedzictwo kulturowe nie było wcześniej w systemowy sposób chronione (pojawiały się jedynie oddolne inicjatywy pojedynczych konserwatorów lub instytucji, takich jak Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości).

Dekret Rady Regencyjnej z 31 października 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury to pierwszy w historii państwa polskiego akt prawny, regulujący i budujący całościowy system ochrony zabytków w odrodzonej Polsce. Na jego podstawie powołano służby konserwatorskie, pierwsze zinstytucjonalizowane organy administracji publicznej działające na rzecz ochrony zabytków na terenie niepodległego państwa, które zorganizowały pionierską powszechną inwentaryzację zabytków. W treści Dekretu używano terminu „Państwo Polskie”, co nie było powszechne w aktach prawnych z tamtego okresu.

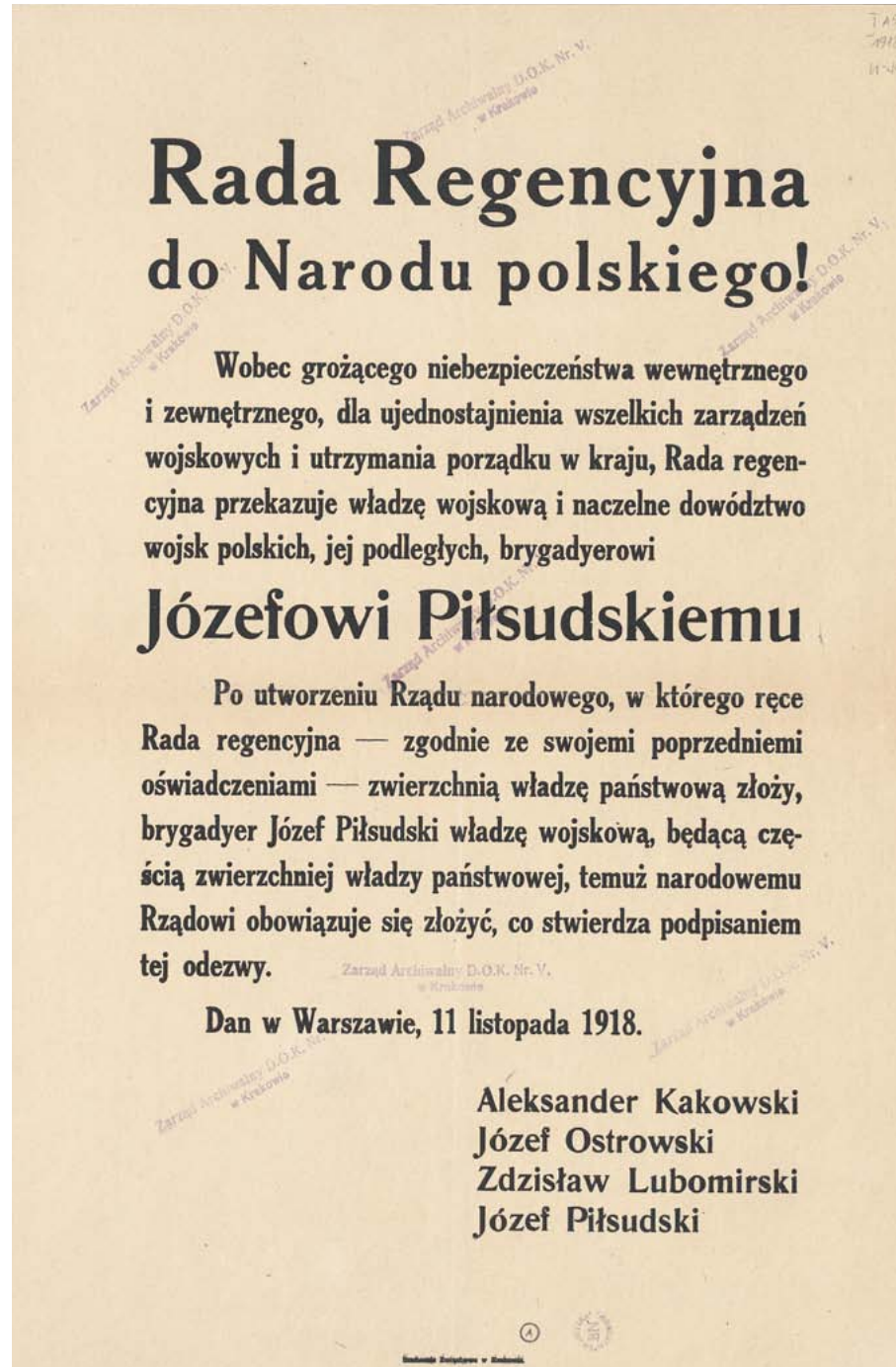
Przepisy Dekretu zawierały pierwszą w historii polskiego prawodawstwa definicję zabytku, wprowadzały prawne formy i instrumenty ochrony zabytków, regulowały kwestie ich wywozu za granicę, a także sprawy związane z wyłączeniem zabytków nieruchomości i ochroną prawnokarną. Zaproponowane rozwiązania prawne stanowiły podstawę dalszych prac w zakresie udoskonalania ochrony dziedzictwa kultury, ale także stworzyły podwaliny osobnej gałęzi prawa poświęconej tej tematyce. O epokowym znaczeniu rozwiązań legislacyjnych przyjętych w dekreście świadczy to, że część z nich, w nieznacznie zmienionej formie, funkcjonuje w obecnie obowiązującej Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Historia Dekretu związana jest z historią całego zasobu archiwalnego Rady Regencyjnej. Dokument był pierwotnie przechowywany w zbiorze Gabinetu Cywilnego, a w 1930 r., wraz z archiwum Rady, został włączony do zbiorów Archiwum Akt Nowych, gdzie znajduje się do dziś. Zasób tej instytucji doznał ogromnych zniszczeń podczas II wojny światowej, jednak oryginalny egzemplarz Dekretu – opatrzony odręcznymi podpisami członków Rady Regencyjnej: arcybiskupa Aleksandra Kakowskiego, księcia Zdzisława Lubomirskiego oraz hrabiego Józefa Ostrowskiego – ocalał. Zachował się również projekt ustawy wraz z uzasadnieniem oraz komentarzami do wybranych przepisów.

Miejsce przechowywania: Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Kopie cyfrowe dostępne są w serwisie szukajwarchiwa.pl.

Afisz „Rada Regencyjna do Narodu polskiego!”
(Warszawa, 11 listopada 1918 r.)

AFISZ DOKUMENTUJĄCY MOMENT PRZEJĘCIA WŁADZY PRZEZ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO

Rada Regencyjna Królestwa polskiego została utworzona 12 września 1917 r. na podstawie patentów wydanych przez gubernatorów niemieckiego i austriackiego. W jej skład weszli hrabia Józef Ostrowski, arcybiskup Aleksander Kakowski i książę Zdzisław Lubomirski. Rada miała pełnić najwyższą władzę w Królestwie Polskim do momentu jej oddania w ręce regenta lub króla. Wraz z powołanym przez siebie rządem sprawowała władzę administracyjną (w znacznie ograniczonym zakresie), głównie w dziedzinie szkolnictwa i wymiaru sprawiedliwości.

3 stycznia 1918 r. Rada Regencyjna wydała dekret o tymczasowej organizacji Władz Naczelnych w Królestwie Polskim, a 7 października ogłosiła odezwę „Do Narodu Polskiego”, w której proklamowała niepodległość Polski. W tym czasie członkowie Rady rozpoczęli działania zmierzające do przekazania władzy. 11 listopada 1918 r. zwierzchnia władza wojskowa oraz naczelne dowództwo nad wojskiem polskim zostały powierzone Józefowi Piłsudskiemu. Z tej okazji wydrukowano afisz o wymiarach 56x38 cm, sygnowany przez Piłsudskiego oraz trzech członków Rady, o treści:

„Rada Regencyjna do Narodu polskiego!
Wobec grożącego niebezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, dla ujednostajnienia wszelkich zarządzeń wojskowych i utrzymania porządku w kraju, Rada regencyjna przekazuje władzę

wojskową i naczelne dowództwo wojsk polskich, jej podległych, brygadierowi Józefowi Piłsudskiemu.

Po utworzeniu Rządu narodowego, w którego ręce Rada Regencyjna – zgodnie ze swojemi poprzedniemi oświadczeniami – zwierzchnią władzę państwową złoży, brygadier Józef Piłsudski władzę wojskową, będącą częścią zwierzchniej władzy państwowej, temuż narodowemu Rządowi obowiązuje się złożyć, co stwierdza podpisaniem tej odezwy.

Dan w Warszawie, 11 listopada 1918.”

14 listopada ukazał się Dekret potwierdzający przekazanie władzy, a także rozwiązanie *Rady Regencyjnej*, w którym, między innymi przeczytać można słowa: „[...] kierując się dobrem Ojczyzny, postanawiamy Radę Regencyjną rozwiązać, a od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność względem narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelny Dowódco, składamy do przekazania Rządowi Narodowemu.”

Egzemplarz znajdujący się w zasobie Biblioteki Narodowej opatrzono odbitą siedmiokrotnie pieczętką Zarządu Archiwalnego D.O.K.Nr.5 (Dowództwa Okręgu Korpusu Nr V z siedzibą w Krakowie, czynnego w latach 1921-1939).

Miejsce przechowywania: Biblioteka Narodowa w Warszawie. Kopie cyfrowe dostępne są w serwisie polona.pl.

Zespół akt Naczelny Komitet Narodowy ([1911] 1914–1920 [1930 r.])

JAK POWSTAWAŁY LEGIONY

Galicja i Kraków odegrały znaczącą rolę w procesie przywracania Polsce niepodległości. Jedną z inicjatyw przybliżających realizację tego celu było utworzenie w 1914 r. w Krakowie Naczelnego Komitetu Narodowego. Do jego powstania doszło podczas posiedzenia Koła Polskiego w parlamencie austriackim, w którym wzięli udział przedstawiciele wszystkich polskich stronnictw politycznych działających na terenie zaboru. Komitet był najwyższą instancją w zakresie wojskowej, skarbowej i politycznej organizacji polskich sił zbrojnych – politycznym i organizacyjnym zapleczem Legionów Polskich, utworzonych na mocy jego odezwy.

Akta Naczelnego Komitetu Narodowego dokumentują proces powstawania i działania formacji wojskowej, która walczyła o odzyskanie przez Polskę niepodległości. Są świadectwem wysiłku podejmowanego w walce o suwerenność w okresie przełomowym dla istnienia polskiej państwowości. Zawierają materiały dotyczące osób, których działalność państwowa, społeczna czy kulturalna miała ogromne znaczenie także w latach późniejszych, po roku 1918.

Archiwum Naczelnego Komitetu Narodowego podzielone jest na dwie części, z których pierwsza obejmuje akta, a druga księgi. Największą wartość przedstawia grupa akt, która dokumentuje

działalność i program polityczny Komitetu, poszczególne stronnictwa i ugrupowania, z uwzględnieniem stosunków krajowych i zagranicznych. Zespół, liczący ponad 34 metry bieżące akt, to cenne źródło wiedzy na temat udziału Polaków w I wojnie światowej i procesu odzyskiwania niepodległości. Materiały znajdujące się w aktach niejednokrotnie zastępowały źródła bezpowrotnie utracone podczas II wojny światowej.

Scalenie akt wytworzonych przez Naczelny Komitet Narodowy i jego liczne agendy rozpoczęło się wraz z likwidacją tego ciała, pod koniec 1916 r., i trwało do 1920 r. Akta zostały następnie przekazane w 1920 r. do Archiwum Aktów Dawnych miasta Krakowa (początkowo jako depozyt, a w 1923 r. jako własność). Część z nich znalazła się również w Muzeum Czartoryskich, skąd w 1953 r. trafiły do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Krakowie. Prace porządkowe nad zespołem rozpoczęły się w 1937 r., lecz zostały przerwane na czas II wojny światowej. Powrócono do nich w 1953 r., a zakończono dwa lata później.

Miejsce przechowywania: Archiwum Narodowe w Krakowie. Kopie cyfrowe dostępne są w serwisie szukajwarchiwach.pl.

Kraków Kr. N. IX 1914
Kollataja
Odpuszczenie
T. Srobona
Deklaracja na 2000 Kor.
Na Legiony Polskie przeznaczam
50% ze środków pozostałego nakładu 80000
II-go wydania (w Rosji skonfiskowanego)
Dziśta mojego p.t. "Procz z niemiecczym!"
(str. II + 576). Cena egzemplarza zmieniona na
Kor. 5.- (zamiast Kor. 9.-)
Złoty druk w księgarni S. C. Friszkeina
Ocena pracy Jachowej:
jedna z najlepszych książek ostatecznych
ciawów - ciekawych nie tylko może zyskać, ile

90

NIE ZWLEKAJ!
Jeśli jesteś zdolny do noszenia broni, idź, zapisz się zaraz do
Legionów Polskich!

W ten sposób spełnisz obowiązek wobec swego Narodu, którego losy ważą się teraz. Nie czas na długie namysły, gdy Ojczyzna wola. Spiesz zostać bojownikiem za sprawę polską – innych za sobą pociągaj!

Zgłoszenia do Legionów przyjmują i wszystkich informacji, wyjaśnień i ułatwień udzielają ochotnikom Oficerowie werbunkowi Legionów Polskich, których kancelaryje znajdują się w następujących miejscowościach:

PIOTRKÓW Radomsko Dąbrowa Górnicza Olkusz Miechów Pińczów	KIELCE Jędrzejów Włoszczowa Busk Opoczno Końskie	RADOM Sandomierz Opatów Starachowice Kozienice Lubartów	LUBLIN Puławy Zamość Krasnyślav Biłgoraj Janów
---	--	---	--

Oprócz wyżej wymienionych biur mogą się zgłaszać ochotnicy do Domu Transportowego w Białobrzegach na trakcie Warszawa–Radom.

Z chwilą zgłoszenia się do Oficera werbunkowego Legionów Polskich ochotnik nie ponosi żadnych dalszych kosztów podróży. Wszyscy ochotnicy otrzymują pełny ekwipunek i broń. Rodziny Legionistów mają prawo do zapomóg rządowych.

**CENTRALNE BIURO WERBUNKOWE
LEGIONÓW POLSKICH.**

1028 – Drukarnia Państwowa pod zarządem Dep. Wojsk. N. K. N. w Piotrkowie

Dokumentacja Polskiej Organizacji Wojskowej (1914–1920 r.)

HISTORIA POLSKIEJ PODZIEMNEJ ORGANIZACJI WOJSKOWEJ

Archiwalia dotyczące Polskiej Organizacji Wojskowej to zbiór dokumentów, umożliwiających prześledzenie historii i działalności tajnej polskiej paramilitarnej formacji dywersyjno-wywiadowczej, która swoją działalnością utarowała drogę do niepodległej Polski, a w latach późniejszych stała się wzorem dla innej organizacji podziemnej – Armii Krajowej. Ponadpartyjna organizacja, która powstała w połowie 1914 roku z inicjatywy Józefa Piłsudskiego (na bazie dwóch innych organizacji – Związku Walki Czynnej i Polskich Drużyn Strzeleckich), była ewenementem na skalę europejską. Zdołała przetrwać trudne lata I wojny światowej i wyrosnąć na główną siłę niepodległościową w kraju okupowanym przez armie trzech mocarstw. Członkowie POW działali aktywnie na wielu polach: szkolili się, gromadzili broń, kolportowali ulotki, organizowali demonstracje i akcje dywersyjno-sabotażowe wymierzone w administrację okupacyjną. Nigdy nie zostali zdekonspirowani przez Ochronę (rosyjską tajną policję polityczną), co więcej – do końca 1920 roku komórki wywiadowcze organizacji działały na terenie Rosji, a więc w czasie wojny polsko-bolszewickiej.

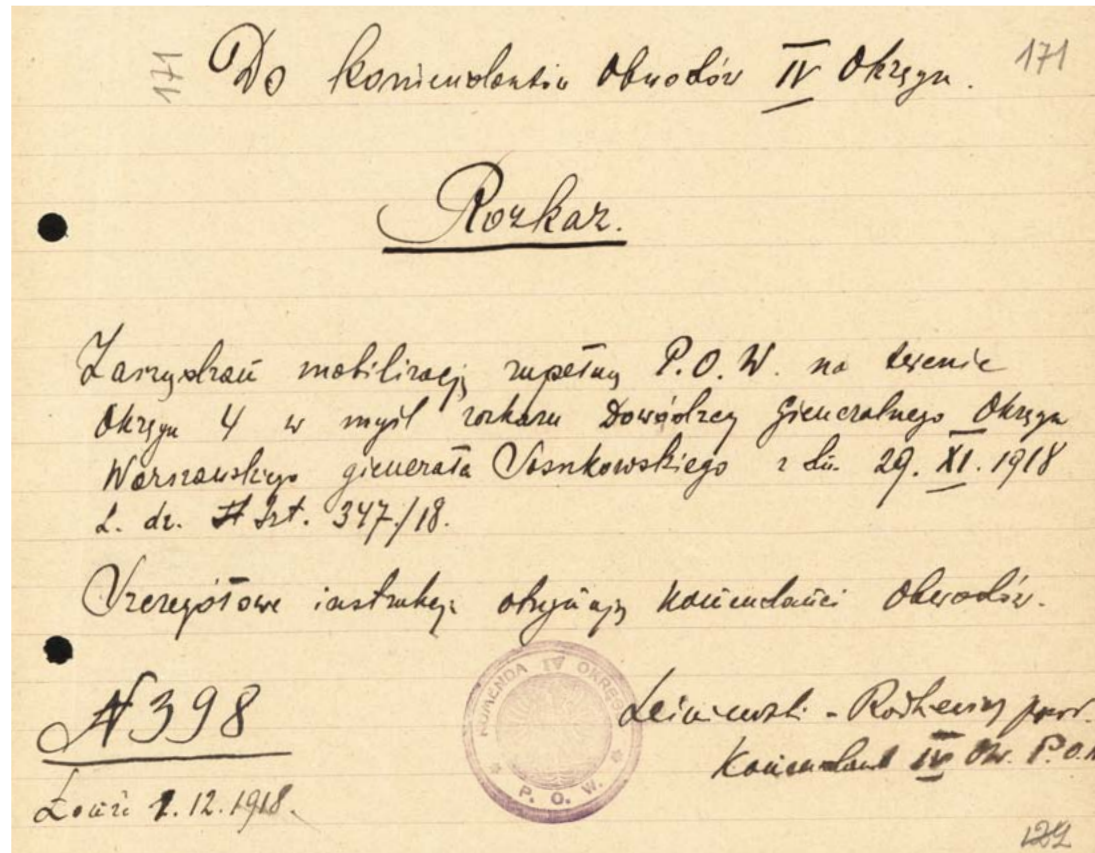
Po odzyskaniu niepodległości organizację rozwiązano, a jej członkowie zasilili rodzące się wojsko polskie. Z szeregów POW rekrutowali się najważniejsi niepodległościowi politycy, mężowie stanu, samorządowcy, dyplomaci, parlamentarzyści, wojskowi i artyści.

Archiwalia POW są jedynym tak bogatym źródłem historycznym, dokumentującym rozwój

i ewolucję formacji, która postawiła sobie jasny cel – a tym była niepodległa Polska – i dzięki ogromnej determinacji potrafiła go osiągnąć w skrajnie niekorzystnych warunkach.

Akta Polskiej Organizacji Wojskowej mają ogromną wartość poznawczo-badawczą. Ukazują działalność organizacji od jej początków w roku 1914 aż do jej rozwiązania, pokazując ewolucję struktur, założeń i celów. Spuścizna dokumentacyjna POW to między innymi: rozkazy, komunikaty informacyjne, raporty, meldunki, sprawozdania, instrukcje, regulaminy, akta personalne członków organizacji, a także materiały prasowe, propagandowe i mobilizacyjne. Można wśród nich znaleźć rotę przysięgi składanej przez kandydatów do POW, instrukcje Oddziałów Żeńskich POW i Oddziałów Lotnych (komórki, która przeprowadziła akcje dywersyjne na tyłach wroga), statut Towarzystwa „Piechur” – dobudówki POW, która pod pozorem działalności towarzystwa krajoznawczego rozwijała sprawność fizyczną rekrutów. Jednym z obiektów o ogromnym znaczeniu symbolicznym jest biało-czerwona opaska nieznanego członka POW. Trzeba jednak zaznaczyć, że jest to zaledwie ułamek zasobu, bowiem cała dokumentacja Polskiej Organizacji Wojskowej przechowywana w Wojskowym Biurze Historycznym Centralnym Archiwum Wojskowym to łącznie ponad 71 tys. ponumerowanych stron materiałów.

Miejsce przechowywania: Wojskowe Biuro Historyczne Centralne Archiwum Wojskowe.

Akta Wydziału Narodowego Polskiego (1917–1918 r.)

POLONIA W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ

Działający w Chicago w latach 1916–1926 Wydział Narodowy Polski (WNP) to organizacja, której celem – oprócz organizowania życia Polaków w USA – była praca nad przywróceniem niepodległej Polski. Od 1918 r. Wydział Narodowy Polski, działając pod egidą Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu, pełnił rolę narodowej centralnej organizacji wychodźstwa polskiego w zakresie spraw dotyczących Polaków na kontynencie amerykańskim, a jednym z jego najważniejszych zadań było udzielanie pomocy rodakom w odradzającej się ojczyźnie. Akta Wydziału Narodowego Polskiego są świadectwem wkładu (często niedocenianego) polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych w dzieło odzyskania przez Polskę niepodległości – dowodem ogromnej pomocy, która z ich strony trafiała do ojczyzny w czasie I wojny światowej i po jej zakończeniu.

Jedną z ważniejszych form angażowania się polonii w sprawy krajowe było zorganizowanie w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie – za zgodą rządu USA – akcji rekrutacyjnej ochotników do tworzonej we Francji Armii Polskiej, tzw. Błękitnej Armii (nazywanej tak od koloru mundurów francuskich). Od października 1917 do lutego 1919 roku do centrów rekrutacyjnych zgłosiło się ponad 38 tys. ochotników, z których większość po przeszkoleniu w obozach wojskowych skierowana została do Europy, gdzie wzięła udział w walkach u boku armii Ententy (pierwsze grupy polskich ochotników odpłynęły do Europy w grudniu 1917 r.).

Akta Wydziału Narodowego Polskiego uległy rozproszeniu. Podstawowy zasób znajduje się w Muzeum Polskim w Ameryce, z siedzibą w Chicago. Część akt wytworzonych przez Centra Rekrutacyjne znalazła się w Polsce w archiwum Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, część przechowywana jest w nowojorskim archiwum Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce. W aktach Wydziału znaleźć można między innymi: korespondencję Komisji Wojskowej, księgi rekrutacyjne i ankiety ochotników wstępujących do Błękitnej Armii, certyfikaty potwierdzające narodowość polską. W dokumentach reprezentowany jest cały przekrój socjalny polskiej emigracji w Stanach Zjednoczonych, od robotników i rzemieślników po aktorów i lekarzy – patriotów, gotowych z własnej woli walczyć o niepodległość Polski.

W aktach znaleźć można także: protokoły posiedzeń WNP, podczas których omawiane były sprawy polskie, korespondencję (między innymi z prezydentem Woodrowem Wilsonem i Romanem Dmowskim), odezwy i memoriały w sprawach niepodległości Polski, raporty ze zbiórek pieniędzy oraz odzieży na pomoc Polsce – czyli dokumenty dowodzące wielkiego zaangażowania polonii amerykańskiej w sprawy niepodległości i odbudowy Polski.

Miejsce przechowywania: Muzeum Polskie w Ameryce, Muzeum Romantyzmu w Opinogórze.

Akta Adiutantury Generalnej Naczelnego Wodza (1918–1922 r.)

WALKA O KSZTAŁT ODRADZAJĄCEJ SIĘ POLSKI

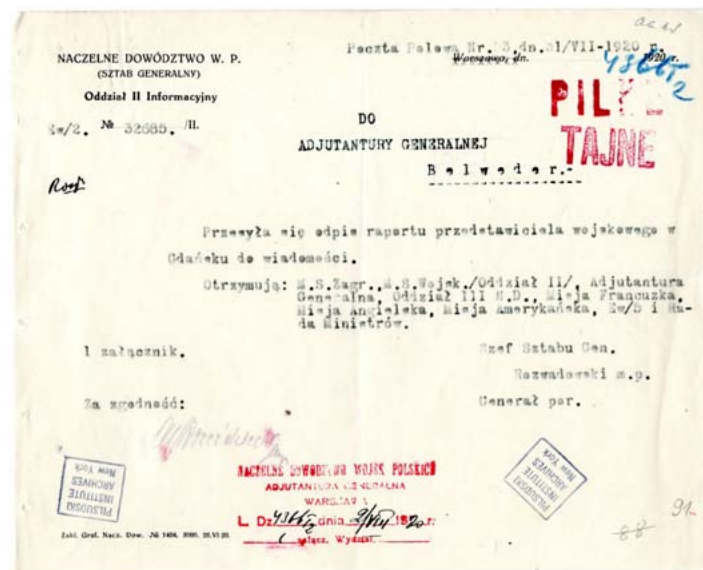
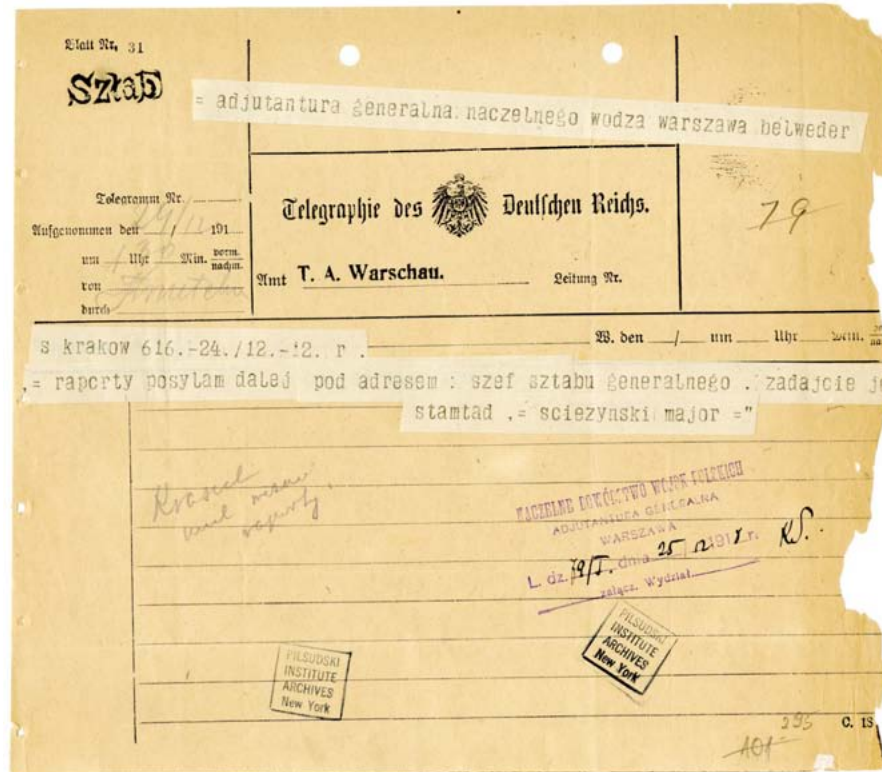
Akta Adiutantury Generalnej to unikatowe materiały archiwalne kancelarii Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza (funkcję tę pełnił Józef Piłsudski), datowane od listopada 1918 do grudnia 1922 roku. Lata te były czasem najbardziej intensywnych walk zbrojnych (wojna polsko-bolszewicka) i zabiegów dyplomatycznych o kształt odradzającej się państwowości polskiej, a ślady tych wydarzeń można odnaleźć w dokumentach. Są one podstawowymi materiałami do badań historycznych z zakresu m.in. wojskowości, dyplomacji, stosunków międzynarodowych, organizacji państwa polskiego, problematyki społecznej okresu międzywojennego. O ich wadze świadczy fakt, że były przygotowane lub sygnowane przez kluczowe osoby dla historii odradzającego się państwa polskiego, m.in.: Józefa Piłsudskiego, Ignacego Jana Paderewskiego, Wincentego Witosa czy Józefa Hallera.

Akta te stanowią część tzw. Archiwum Belwederskiego, pochodzącego z byłego Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski w Warszawie, powstałego w 1923 r. (w 1936 r. zmieniono nazwę na Instytut Józefa Piłsudskiego). Przechowywane w Warszawie do czasu wybuchu II wojny światowej, zostały ewakuowane i rozpoczęły wędrówkę po świecie – od Rumunii, poprzez Francję i Portugalię, by ostatecznie w 1943 r. trafić do powstałego w Nowym Jorku Instytutu Józefa Piłsudskiego, kontynuującego działalność warszawskiego Instytutu.

Akta Adiutantury mają układ rzeczowo-chronologiczny. Zostały podzielone na kilka grup tematycznych, między innymi: „Sprawy wojskowe”, „Czechosłowacja”, „Ukraina-Rosja-Litwa”, „Sprawy polityczne”, a znaleźć w nich można rozkazy, meldunki, raporty, memoriały, odezwy do ludności, depeche szyfrowe, broszury, nasłuchy radiowe, sprawozdania, korespondencję, komunikaty. Na podstawie tych dokumentów można odtworzyć m.in. dzieje nowopowstałego państwa polskiego, wychodzącego z zaborów i I wojny światowej – obraz zmagania o nadanie kształtu odradzającej się Polsce, wydierającej swoje terytorium z rąk zaborców i walczącej o uznanie suwerenności na arenie międzynarodowej.

Archiwum Adiutantury Generalnej Naczelnego Wodza to tak duży zbiór (17 tysięcy dokumentów liczących 40 tysięcy stron), że ciągle odkryć tam można materiały mało znane, zapomniane i dotychczas niepublikowane, pokazujące np. przygotowania do podpisania traktatu wersalskiego podczas Konferencji Paryskiej, spory między wysłannikami naczelnika Piłsudskiego a członkami Komitetu Narodowego Polskiego, zakulisowe rozmowy dyplomatów, kształtowanie się stosunków Polski z innymi państwami.

Miejsce przechowywania: Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce. Kopie cyfrowe są dostępne na stronie archiwa.pilsudski.org.

Dokumenty Powstania Wielkopolskiego (1918–1919 r.)

KRONIKA ZWYCIĘSKIEGO POWSTANIA

Powstanie Wielkopolskie, trwające od grudnia 1918 r. do lutego 1919 r., było zrywem polskich mieszkańców Prowincji Poznańskiej przeciwko Rzeszy Niemieckiej. Domagali się oni powrotu ziem zaboru pruskiego do odradzającej się Rzeczypospolitej. Powstanie, jako jedno z nielicznych w historii Polski, zakończyło się zwycięstwem i miało decydujący wpływ na treść traktatu pokojowego zawartego 28 czerwca 1919 r. w Wersalu, na mocy którego Wielkopolska i część Pomorza zostały odłączone od Rzeszy i przyznane Polsce.

Dokumenty Powstania Wielkopolskiego to przede wszystkim rozkazy dzienne Dowództwa Głównego Polskich Sił Zbrojnych, podpisane przez majora Stanisława Taczaka, pierwszego dowódcę i głównodowodzącego oraz jego następcę – generała Józefa Dowbor-Muśnickiego. Stanowią część zachowanego w niewielkim fragmencie zespołu archiwalnego z lat 1919–1920 i informują o organizacji polskich sił zbrojnych na terenie byłego zaboru pruskiego, gdzie nadal istniała i prężnie działała administracja niemiecka. Większość tych dokumentów, przechowywana podczas II wojny światowej w Archiwum Rzeszy Kraju Warty w Poznaniu (Reichsarchiv Wartheland Posen), spłonęła w pożarze tej instytucji w końcu stycznia 1945 r.

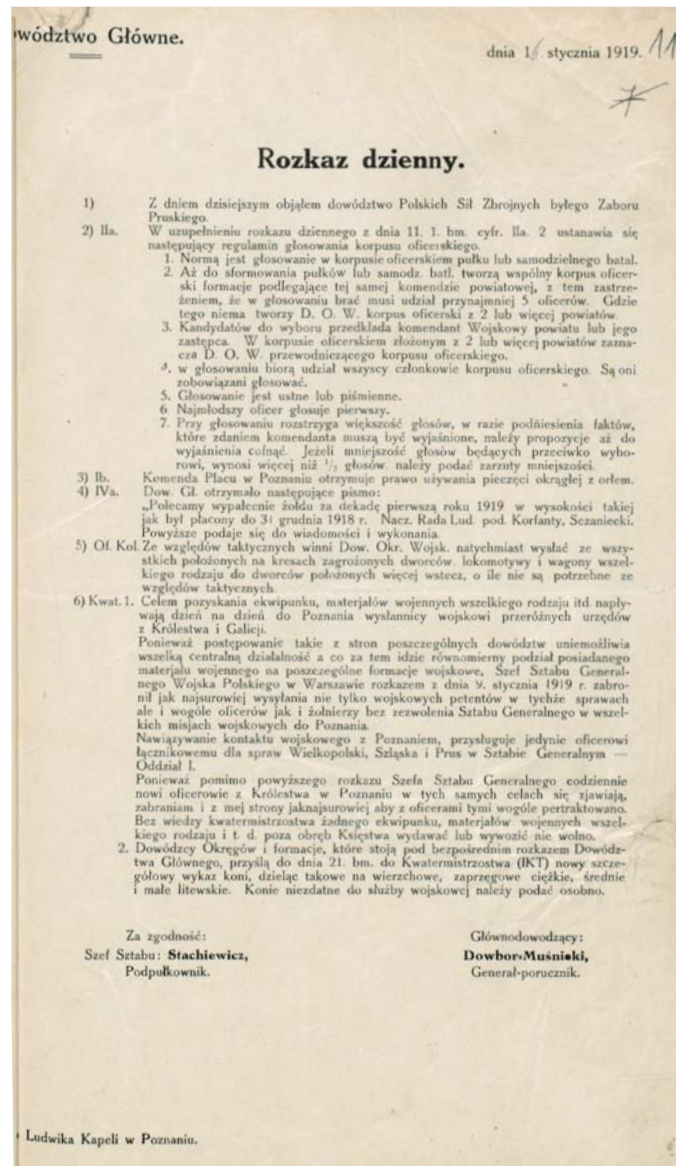
Rozkazy (171 stron w oprawnej, klejonej tecce) Dowództwa Głównego Sił Zbrojnych są wyjątkowym świadectwem militarnego zorganizowania społeczeństwa Wielkopolski przeciw zaborcy. Można wśród nich znaleźć między innymi informacje dotyczące: podziału na okręgi werbunkowe, sposobu organizacji regularnego wojska

(piechoty, karabinów maszynowych, artylerii ciężkiej i polowej, jazdy pionierów, oddziałów telefonicznych i żandarmerii), awansów, zasad zaopatrzenia oddziałów w amunicję i ekwipunek, organizacji sądownictwa wojskowego (wojennego) czy kar w przypadku ucieczki z pola bitwy.

Ważnym dokumentem z Powstania Wielkopolskiego jest również album *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919* autorstwa Kazimierza Gregera, zawierający 183 zdjęcia dokumentujące wydarzenia związane z odzyskaniem niepodległości i narodzinami II Rzeczypospolitej. Greger był jedynym fotografem utrwalającym te przełomowe momenty historyczne, w związku z czym album ma unikatową wartość historyczną. Na fotografiach uwiecznione zostały osoby najistotniejsze dla Powstania Wielkopolskiego (m.in. gen. Józef Dowbor-Muśnicki, płk Daniel Konarzewski, gen. Filip Dubiski, płk Juliusz Stachniewicz, płk Julian Lange, ks. Stanisław Adamski, ks. Tadeusz Dykier, Wojciech Korfanty) oraz wydarzenia dziejące się w Poznaniu w pierwszych tygodniach 1919 roku, w czasach, kiedy decydowały się losy polskiej państwowości.

Album ze zdjęciami Kazimierza Gregera został darowany Muzeum Historii Miasta Poznania (oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu) w 1987 roku przez Ignacego Mosia, twórcę i wieloletniego kustosa Muzeum Literackiego Henryka Sienkiewicza w Poznaniu.

Miejsce przechowywania: Archiwum Państwowe w Poznaniu, Muzeum Historii Miasta Poznania, oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu.

Atlas, mapa i rękopisy Eugeniusza Romera związane z jego działalnością w procesie kształtowania granic Polski (1916–1920 r.)

WALKA O POWRÓT POLSKI NA MAPY ŚWIATA

Eugeniusz Mikołaj Romer (1871-1954), geograf, profesor uniwersytetów we Lwowie i w Krakowie, twórca nowoczesnej kartografii polskiej, to jedna z tych postaci, które swoją wiedzą i umiejętnościami w ogromnym stopniu przysłużyły się odbudowie państwa polskiego po okresie rozbiorów.

Walka Romera o kształt odrodzonej Polski toczyła się poza polami bitew, jednak jej ogromnego znaczenia nie da się zakwestionować. Romer zaangażował się w wytyczenie i ustalenie granic kraju po latach nieistnienia na mapach świata, czyli w prace, mające fundamentalne znaczenie dla odbudowy polskiej państwowości. Problemem tym zajmował się jeszcze podczas trwania I wojny światowej – w 1916 r. wraz ze swymi współpracownikami opracował Geograficzno-statystyczny atlas Polski, w którym przedstawił podstawowe dane dotyczące ziem polskich z zakresu podziału administracyjnego, geografii fizycznej, gospodarki, rolnictwa i demografii, wykorzystane w późniejszych pertraktacjach pokojowych dotyczących ustalania granic odrodzonej po zaborach Polski.

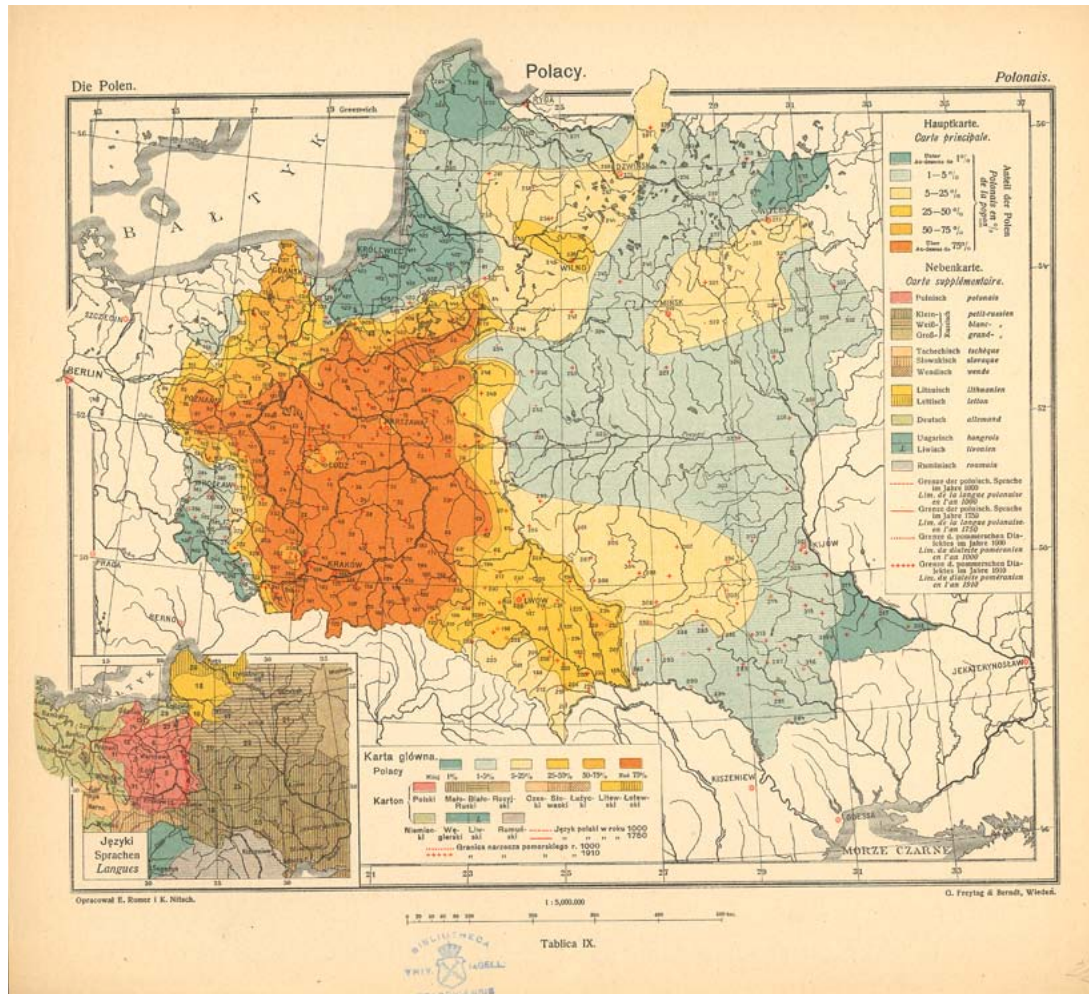
W kwestii związanej z ustaleniem ostatecznych granic Polski Eugeniusz Romer zaangażował się szczególnie mocno w najbardziej gorącym okresie, w latach 1918–1921. Jako ekspert polskiej delegacji na konferencję pokojową w Paryżu (1919–1920 r.) brał udział w negocjacjach dotyczących spraw geograficznych. Uczestniczył tam w ponad 70 konferencjach z udziałem ekspertów z innych krajów, podczas których ustalany był kształt

Europy po zakończeniu I wojny światowej, w tym granice odradzającej się Polski. Podobną rolę pełnił również podczas konferencji w Rydze (1920 r.), gdzie decydował się kształt wschodniej granicy Polski.

Pozostałe po Romerze materiały – atlas, mapa i rękopisy – są podstawowymi źródłami wiedzy na temat przebiegu walki dyplomatycznej o granice Polski w latach 1919–1920. Pamiętnik paryski (1919 r.) i diariusz preliminarzy pokojowych w Rydze (1920 r.) to unikatowe relacje naocznego świadka, pokazujące szczegółowy przebieg negocjacji pokojowych i procesów rozwiązywania sporów o granice państwa polskiego.

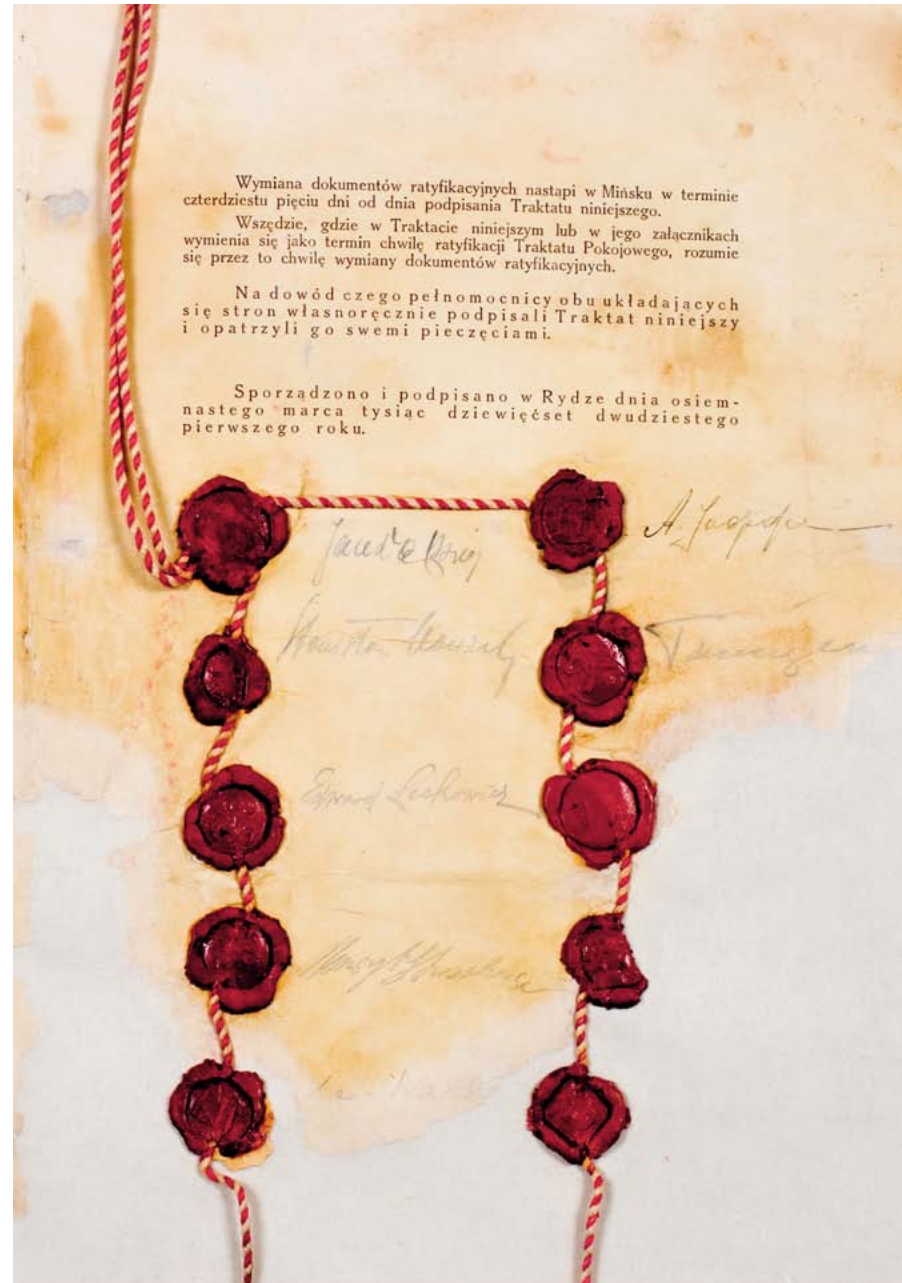
Mapa, będąca wynikiem rozmów pokojowych z przedstawicielami Rosji Radzieckiej w Rydze, jest jedynym zachowanym w zbiorach polskich dokumentem przedstawiającym dokładny, naniesiony czerwonym atramentem przebieg granicy polsko-rosyjskiej z 1920 r. Na jej odwrocie widnieje krótka, odręczna, techniczna informacja, która dla rodzącego się państwa miała jednak fundamentalne znaczenie: „Mapa na której wykreśliłem granicę polsko-rosyjską z traktatu /preliminarz/ rydzkiego[!] dnia 8/X około 4 rano – rysunek zaaprobowany z poprawką przez eksp. Rosyjskiego, jen. [Teodora] Nowickiego. E. Romer. Ryga 8. X. 1920”.

Miejsce przechowywania: Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.

Traktat pokoju między Polską a Rosją i Ukrainą podpisany w Rydze 18 marca 1921 r.

DOKUMENT KOŃCZĄCY OKRES STANOWIENIA PAŃSTWA POLSKIEGO

Traktat pokoju, zawarty podczas rozpoczętej we wrześniu 1920 roku konferencji w Rydze, miał doniosłe znaczenie nie tylko dla państw będących jego stronami, ale również dla Europy Środkowo-Wschodniej – jako jeden z filarów gwarantujących stabilność regionu. Dla Polski oznaczał zakończenie okresu stanowienia państwa, wytyczania jego granic, otwierając drogę dla pokojowego rozwoju odrodzonego kraju.

Składający się z 26 artykułów traktat został podpisany 18 marca 1921 r. przez przedstawicieli Polski, Rosji i Ukrainy. Dokument ten kończył wojnę polsko-bolszewicką z lat 1919–1920 i ustalał przebieg granic między sygnatariuszami. W kwestii rozstrzygnięć terytorialnych Polska rezygnowała z ziem dawnej Rzeczypospolitej położonych na wschód od granicy ustalonej w Rydze, a Rosja i Ukraina z roszczeń do ziem na zachód od wytyczonej linii granicznej. Strony zobowiązały się również do nieingerowania w sprawy wewnętrzne drugiego państwa.

Traktat regulował również inne, sporne dotąd kwestie, w tym roszczenia finansowe Polski wobec Rosji, losy ludności polskiej na terenach Rosji Radzieckiej czy wymianę jeńców wojennych. Ogromne znaczenie miał również fakt, że zapisy

traktatu umożliwiły skuteczne przeprowadzenie procesu rewindykacji zagrabionych polskich dóbr kultury (dzieł sztuki i zabytków), także po II wojnie światowej.

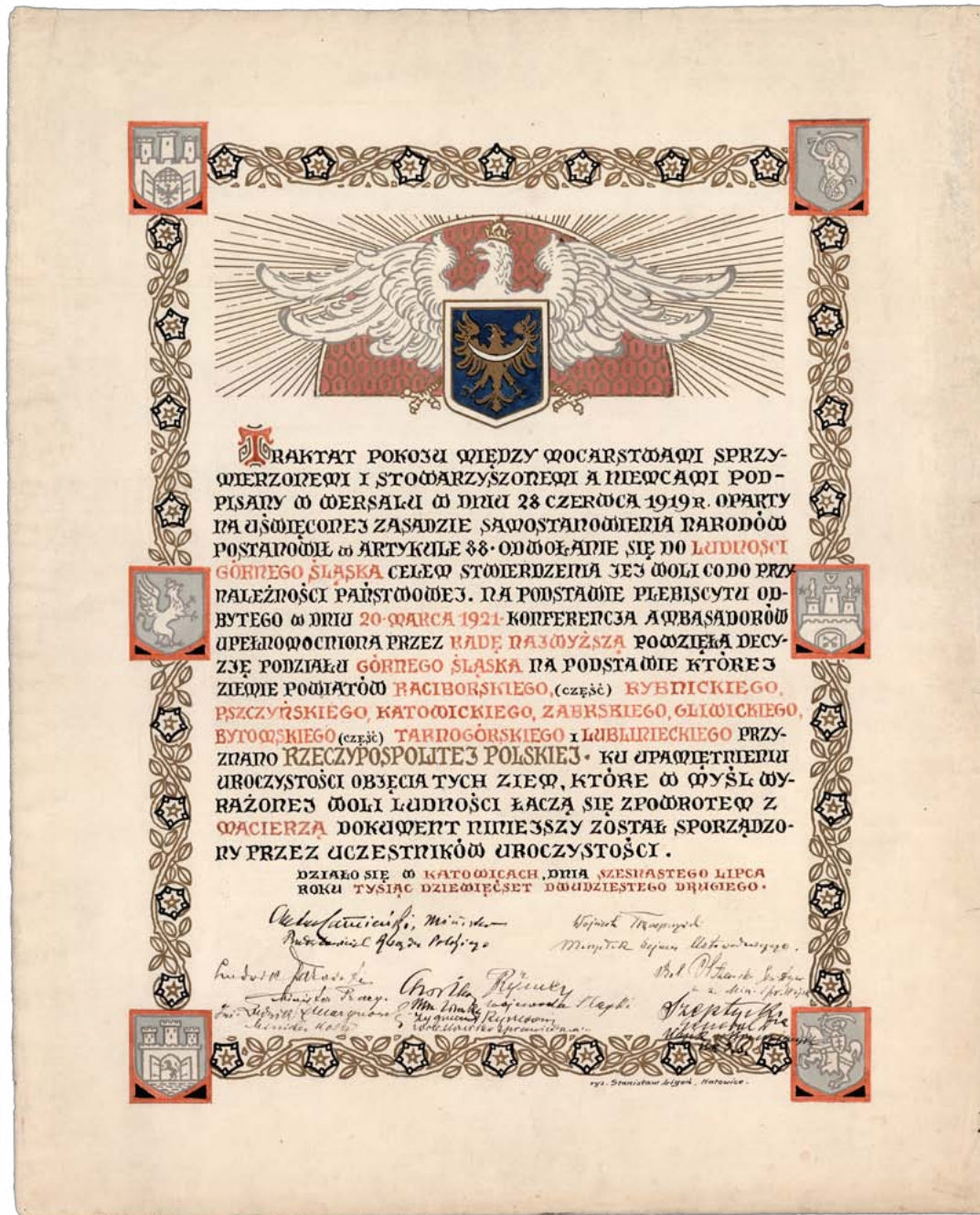
Pokój ryski, choć trwał zaledwie 20 lat, pozwolił przetrwać przez okres jednego pokolenia wielu nowo utworzonym państwom narodowym, w tym Polsce i krajom bałtyckim – Litwie, Łotwie i Estonii – co miało kolosalne znaczenie dla utrwalenia poczucia tożsamości narodowej tych społeczeństw.

Oryginalny egzemplarz dokumentu składa się z 17 papierowych kart, połączonych za pomocą białoczerwonego sznurka, związanego i zalakowanego dziesięcioma czerwonymi pieczęciami z inicjałami osób ratyfikujących traktat. W okresie międzywojennym przechowywany był w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. We wrześniu 1939 roku został ewakuowany wraz z innymi umowami i traktatami. 3 maja 1948 roku, za pośrednictwem Ambasady RP w Moskwie, przekazano go do Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, gdzie znajduje się do dziś.

Miejsce przechowywania: Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Akt pamiątkowy objęcia Górnego Śląska przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej podpisany 16 lipca 1922 r. w Katowicach

PAMIĄTKA ZJEDNOCZENIA GÓRNEGO ŚLĄSKA Z POLSKĄ

Akt objęcia Górnego Śląska przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej nawiązuje do wersalskiego traktatu pokojowego zawartego po I wojnie światowej pomiędzy zwycięskimi mocarstwami a Niemcami, zapowiedzianego w nim plebiscytu i podjętej przez Konferencję Ambasadorów decyzji o podziale Górnego Śląska. 20 października 1921 roku zapadła decyzja o podziale Górnego Śląska, na mocy której Niemcy i Polska zostały zobowiązane do podpisania konwencji o ustroju gospodarczym i ochronie mniejszości narodowych na podzielonym terenie. W czerwcu 1922 roku wojsko polskie wkroczyło do Katowic, a potem kolejno do Królewskiej Huty, Lublińca, Tarnowskich Gór, Pszczyny i Rybnika. Uroczystości przejęcia stref obszaru plebiscytowego zostały zakończone 16 lipca 1922 roku podpisaniem w katowickim Parku Kościuszki aktu przejęcia przez Polskę części Górnego Śląska.

Akt jest jednym z najcenniejszych dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Katowicach. Dokument, składający się z dwóch luźnych kart z papieru czerpanego, został opracowany graficznie i wykonany przez znanego górnośląskiego artystę malarza Stanisława Ligonia. Upamiętnia symboliczne przyłączenie do Polski ziem, które przez kilkadziesiąt lat pozostawały poza jej obszarem. Akt został podpisany podczas uroczystości kończących proces przejmowania części ziem

Górnego Śląska w obecności ponad 150 przedstawicieli najwyższych władz państwowych i regionalnych oraz oficjalnych delegacji z całego kraju. Wydarzenie to wieńczyło kilkuletni okres zmagania dyplomatycznych i militarnych o sporny region, w których stronami była odrodzona Polska i pokonane w I wojnie światowej Niemcy. Na tym przykładzie widać wyraźnie, że chociaż odzyskanie przez Polskę niepodległości jest powszechnie kojarzone z datą 11 listopada 1918 roku, to jednak formowanie się państwa polskiego nie zamknęło się w jednym dniu, a proces ten był o wiele bardziej skomplikowany i rozciągnięty w czasie.

Przed II wojną światową dokument był przechowywany w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach, a po utworzeniu w 1929 r. Muzeum Śląskiego w Katowicach został tam przekazany. W latach II wojny światowej, wraz z pozostałymi zbiorami zlikwidowanego przez Niemców muzeum, został przeniesiony do Oberschlesisches Landesmuseum w Bytomiu. Tam przetrwał wojnę, a jesienią 1951 r., w ramach ogólnopolskiej akcji scalania archiwaliów został przekazany do Archiwum Państwowego w Katowicach, gdzie jest przechowywany do dziś.

Miejsce przechowywania: Archiwum Państwowe w Katowicach.

Plakaty z okresu wojny polsko-bolszewickiej (1919–1920 r.)

„DO BRONI! OJCZYŻNA WAS WZYWA!”

Młode, odradzające się po latach niebytu, państwo polskie już u progu niepodległości w 1919 roku stanęło w obliczu ogromnego zagrożenia – inwazji ze strony Rosji Radzieckiej. Skuteczny najazd potężnego sąsiada pogrzebałby marzenia Polaków o własnym państwie, dlatego władze, wspierane przez wiele środowisk niepodległościowych, robiły wszystko, żeby zmobilizować społeczeństwo wobec nieuchronnej konfrontacji militarnej.

Działania mobilizacyjne były widoczne szczególnie wyraźnie w dziedzinie propagandy. Stawiała sobie ona za cel pozyskanie możliwie jak najszerszych mas społeczeństwa do podjęcia wysiłku wojennego. Jednymi z najbardziej sugestywnych przykładów działań propagandowych były masowo drukowane plakaty werbunkowe, które wzywały do wstępowania w szeregi Armii Ochotniczej lub nakłaniały do finansowego wspierania działań wojskowych. Aspekt perswazyjny plakatów polegał nie tylko na odwoływaniu się do patriotycznego obowiązku Polaków, ale także na demonizowaniu wizerunku wroga. Barbarzyńskie – jak je przedstawiano – hordy Sowietów reprezentowały odmienne wartości, nieznanne w kręgu europejskich demokracji. Autorzy plakatów pokazywali zderzenie tych dwóch cywilizacji jako odwieczną walkę dobra ze złem – wrogom przydawano

karykaturalne rysy i przypisywano brak poszanowania elementarnych zasad cywilizacyjnych, które „azjatyccy najeźdźcy” chcieli unicestwić, a w ich miejsce ustanowić nowy, obcy naszej kulturze i tradycji ład społeczny.

Na plakatach pojawiały się emocjonalne hasła, które korespondowały z grafikami: „Jak na opoce oprze się Państwo Polskie na pożyczce złotej!”, „Nam twierdzą będzie każdy próg”, „Do broni! Ojczyzna was wzywa!” czy cytat z Józefa Piłsudskiego „Rzeczą żołnierza jest stworzyć dla Ojczyzny piorun, co błyska, a gdy trzeba – uderzy”.

Autorami plakatów z lat 1919–1920 byli wybitni artyści (m.in. Edmund Bartłomiejczyk, Bogdan Nowakowski, Edmund John, Kamil Mackiewicz, Stanisław Sawiczewski, Felicjan Szczęsny Kowarski), zajmujący się nie tylko grafiką projektową, ale także malarstwem, ilustratorstwem czy architekturą wnętrz. Ich praca jest dowodem na zaangażowanie środowiska artystycznego w wysiłek całego społeczeństwa na rzecz obrony niepodległości.

Miejsce przechowywania: Muzeum Plakatu w Wilanowie, Oddział Muzeum Narodowego w Warszawie.

Film *Polonia Restituta* (1928 r.)

OBRAZ ODRADZAJĄCEJ SIĘ POLSKI

Film *Polonia Restituta* (tytuł producencki *Polonia Restituta 1918–1920*) przedstawia wydarzenia, które przyczyniły się do odzyskania przez Polskę niepodległości oraz ukształtowania jej granic po latach zaborów. Został on wyprodukowany z inicjatywy Józefa Błęszyńskiego w roku 1928, kiedy obchodzono jubileusz 10-lecia odzyskania niepodległości. Dzieło miało duże znaczenie propagandowe – ukazywało wysiłek Polaków walczących o odrodzenie swojego państwa. Film wyświetlano w kinach w Polsce, a także w Stanach Zjednoczonych dla Polonii. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego pismem z 4 IV 1928 r. zachęciło młodzież szkolną do oglądania go.

W tym niemyym dokumencie wykorzystano oryginalne materiały z lat 1917–1921 (m.in. Centralnego Urzędu Filmowego) oraz rekonstrukcje z lat późniejszych. *Polonia Restituta* ukazuje m.in.: niemiecką okupację Warszawy, walki z Ukraińcami o Galicję Wschodnią, wyzwolenie Wilna, wojnę polsko – sowiecką, sojusz polsko – ukraiński i zdobycie Kijowa, kontrofensywę polską w sierpniu i wrześniu 1920 r., zawarcie pokoju ryskiego. W filmie widoczni są m.in.: Józef Piłsudski, premier Leopold Skulski, gen. Edward Rydz-Śmigły, gen. Lucjan Żeligowski, Józef Beck. Znaczna część filmu poświęcona jest Wojsku Polskiemu – widz może zobaczyć jego

wyposażenie, uzbrojenie, transport. Widoczne są także m.in.: uroczystości, architektura miast i wsi, zniszczenia wojenne.

Z uwagi na ogromne zniszczenia i ubytki, dotychczas film znany był tylko w fragmentach i jedynie w wersji czarno-białej. W zbiorach Filmoteki Narodowej–Instytutu Audiowizualnego oraz Narodowego Archiwum Cyfrowego przechowywane są niekompletne kopie z końca lat dwudziestych, o łącznej długości ponad 1000 metrów, zawierające fragmenty barwione monochromatycznie. Połączenie zachowanych fragmentów z obu archiwów pozwoli zmontować film *Polonia Restituta* w ok. 30 proc. jego pierwotnej długości. Prace restauratorskie, prowadzone w oparciu o oryginalne, barwione taśmy z końca lat dwudziestych XX wieku, pozwolą zaprezentować dzieło z zachowaniem pierwotnego zamysłu kolorystycznego. Odrestaurowany film będzie ciekawym materiałem badawczym i edukacyjnym dla wszystkich zainteresowanych okresem I wojny światowej i dwudziestolecia międzywojennego – pamiątką z czasów, gdy rodziła się wolna i niepodległa Polska.

Miejsce przechowywania: Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny, Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Polska jednostka monetarna – złoty (zespół monet, ich prób oraz wzorów banknotów) ([1919]–1924 r.)

ODRODZENIE ZŁOTEGO

Wraz z odrodzeniem państwowości polskiej w roku 1918 i scalaniem ziem znajdujących się wcześniej pod zaborami, a więc w trzech różnych organizmach państwowych, pojawiła się konieczność ustanowienia jednolitej waluty na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. 28 lutego 1919 r. Sejm Ustawodawczy ustanowił obowiązującą walutę, której nadał nazwę złoty. Choć przez stulecia złoty był jedynie jednostką obrachunkową, to zarówno jako moneta, jak i banknot towarzyszył wysiłkom odbudowy pozycji Rzeczypospolitej od czasów króla Stanisława Augusta (wśród zgłaszanych propozycji pojawiały się też m.in. lech, piast, pol i sarmata). Trudna sytuacja gospodarcza i polityczna pierwszych lat niepodległości – w tym konieczność obrony suwerenności, organizowania sił zbrojnych i administracji, odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych – sprawiła jednak, że wstrzymano się z wprowadzeniem nowej waluty i do 1924 roku środkiem płatniczym pozostawały marki polskie.

W okresie przejściowym rolę emitenta pieniądza pełniła Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa, jednakże niezwłocznie zlecono we Francji i Anglii druk nowych złotych banknotów z datą 28 lutego 1919 r., na których jako emitent wskazany był nieistniejący jeszcze Bank Polski. Lata 1919–1923 były czasem przygotowań do emisji monet, organizacji mennicy państwowej. W styczniu 1924 roku rząd Władysława Grabskiego przeprowadził reformy monetarną i skarbową, które regulowały

między innymi zasady systemu pieniężnego i ramy działalności banku centralnego. Najbardziej widocznym symbolem wprowadzanych zmian była wymiana marek polskich na złote.

Władze odrodzonej Rzeczypospolitej prowadziły konsekwentną politykę monetarną, umieszczając na znakach pieniężnych postacie symbolizujące walkę o niepodległość (Tadeusza Kościuszkę, księcia Józefa Poniatowskiego, Emilię Plater) i uwieczniając wydarzenia istotne dla polskiej historii (koronację Bolesława Chrobrego, uchwalenie Konstytucji 3 Maja). Rocznice odzyskania niepodległości upamiętniono monetą przedstawiającą Nike, a na rewersie monety przedstawiającej wymarsz legionów z Krakowa znalazł się strzelecki orzeł. Zarówno w dwudziestolecie międzywojennym, jak i po wojnie, projektantami polskich monet i banknotów byli wybitni artyści: Józef Mehoffer, Waław Borowski, Julian Pałka i Henryk Tomaszewski, Andrzej Heidrich, a także Edward Wittig, Stanisław Szukalski.

Złoty polski był widocznym znakiem ambicji i sukcesu odradzającego się państwa. Utrzymał wartość do końca II Rzeczypospolitej, będąc świadectwem pomyślnie przeprowadzonych reform, skutecznej odbudowy gospodarki, a przede wszystkim faktycznego zjednoczenia ziem polskich.

Miejsce przechowywania: Narodowy Bank Polski.

Dokumenty związane z budową portu w Gdyni (1921–1927 r.)

JAK POWSTAWAŁA GDYNIA

Budowa niezależnego, nowoczesnego portu była w odrodzonej po latach zaborów Polsce jednym z głównych tematów debat politycznych i gospodarczych początku lat dwudziestych poprzedniego stulecia. Na debatach się jednak nie skończyło – 23 września 1922 r. Sejm Ustawodawczy przyjął Ustawę o budowie portu w Gdyni, która zapoczątkowała proces inwestycyjny, zakończony powstaniem najnowocześniejszego na Morzu Bałtyckim portu morskiego oraz prężnie rozwijającego się miasta (w 1921 roku Gdynia liczyła niespełna 1300 mieszkańców, w 1939 było ich już 127 tys.). Inwestycja ta miała przede wszystkim ułatwić budującemu się krajowi rozwój gospodarczy (handel morski), ale również przyczynić się do zwiększenia zdolności obronnych państwa. Od początku wrażenie robiły rozmach samego przedsięwzięcia, jego ogromna skala i nowatorstwo, a także błyskawiczne tempo prowadzonych prac. Gdynia stała się symbolem modernizacyjnych ambicji i wysiłku inwestycyjnego II Rzeczypospolitej. „Port morski w Gdyni niechaj rozniesie sławę Polskiego Państwa po morzach całego świata” – brzmiał jeden z wpisów w księdze pamiątkowej z budowy portu, i tak też postrzegana była przez Polaków ta niezwykła inwestycja.

Dokumenty związane z budową portu w Gdyni to doskonałe źródło do badań nad historią gospodarki odradzającego się państwa polskiego, ale również historii politycznej i kształtowania polityki międzynarodowej. Wśród nich znajdują się dokumenty prawne, dające legislacyjne podstawy do rozpoczęcia inwestycji – ustawa

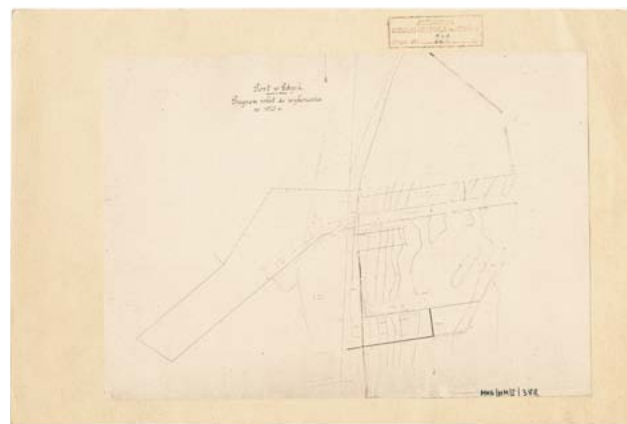
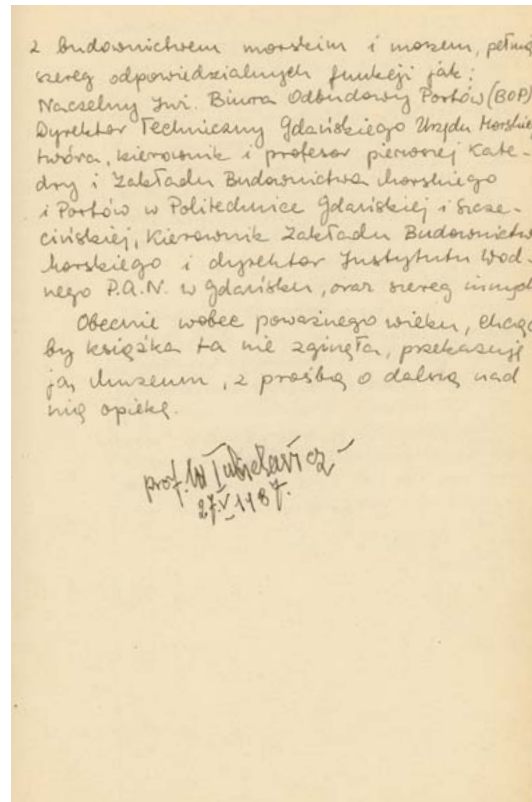
o budowie portu w Gdyni, stenogram z posiedzenia Sejmu czy protokół z posiedzenia Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, podczas którego uchwalono wniosek o budowie portu.

Początki budowy opisane są w księdze pamiątkowej zwiedzających budowę portu w Gdyni, datowanej na lata 1921–1927, a także mają swoje odzwierciedlenie w planach budowy portu w Gdyni z lat 1924–1925.

Księga została sporządzona w maju 1921 r., czyli w pierwszym etapie prac projektowo-budowlanych. Jej wyjątkowość podkreślają podpisy goszczących w latach 1921–1927 na budowie portu czołowych postaci życia politycznego, gospodarczego i kulturalnego II Rzeczypospolitej, m.in. prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego, ministra przemysłu i handlu Eugeniusza Kwiatkowskiego czy Stefana Żeromskiego. Obecnie dokument ten jest eksponowany w ramach ekspozycji stałej Muzeum Miasta Gdyni „Gdynia – Dzieło Otwarte”.

Plany budowy z lat 1924–1925 obrazują skalę prac związanych ze stworzeniem od podstaw nowoczesnego portu i pokazują szczegółowo kolejne etapy przedsięwzięcia. Autorem technicznej koncepcji był Tadeusz Wenda, uznawany za jednego z „ojców Gdyni”. To jego kunszt inżynierski sprawił, że nierealnym z pozoru wizjom i marzeniom udało się nadać jak najbardziej rzeczywisty kształt.

Miejsce przechowywania: Archiwum Akt Nowych, Muzeum Miasta Gdyni

PAMIĘĆ POLSKI

Polska Lista Krajowa Programu UNESCO Pamięć Świata – III. Edycja

W opracowaniu katalogu wystawy uczestniczyli:

Tomasz Mrozek, dr Grzegorz Mędykowski, Katarzyna Szewczyk-Rodzik

Kopie cyfrowe dokumentów dostępne są na stronie pamiecpolski.archiwa.gov.pl

Katalog przygotowano na podstawie materiałów otrzymanych od:

Archiwum Akt Nowych, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych,
Archiwum Narodowego w Krakowie, Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk
i Polskiej Akademii Umiejętności, Archiwum Państwowego w Katowicach,
Archiwum Państwowego w Poznaniu, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Narodowej,
Biblioteki Polskiej w Paryżu, Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego,
Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Muzeum Historii Miasta Poznania – Oddziału Muzeum
Narodowego w Poznaniu, Muzeum Miasta Gdyni, Muzeum Plakatu w Wilanowie – Oddziału
Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Polskiego w Ameryce, Muzeum Romantyzmu
w Opinogórze, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Narodowego Banku Polskiego,
Wojskowego Biura Historycznego, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
Fotografie pochodzą z zasobów tych instytucji.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych
ul. Rakowiecka 2D, 02-517 Warszawa

Projekt grafiki katalogu: Grafixpol

Realizacja wystawy: Grafixpol

Skład i przygotowanie do druku: Grafixpol

Druk: Drukarnia Kwadrat Sp. z o.o.

ISBN 978-83-65681-54-6

Warszawa 2018

Patronat Narodowy
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Andrzeja Dudy
w Stulecie Odzyskania Niepodległości

niepodległa

Projekt realizowany w ramach obchodów
stulecia odzyskania niepodległości

Patron medialny

